

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיר"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית פרשת

בי תבא תש"ב (חלק א)

תחת אשר לא עבדת "מרב כל", ועבדת בעירם "ובחסר כל"

- ביאור לשון רש"י: אין לך אלא כהן שבימין "כמו שהוא" • יפתח
- בדורו כשמואל בדורו, בתנאי שנשפע מדעת תורה ומפיר ערכו •
- חובת הלבבות: ב' התעוררות המחייבים לעבודת ה', הערת התורה,
- והערת השכל • ענין הדיוט קופץ בראש • ביאור הפסוק: פֶּאֶשֶׁר יִמְשֹׁשׁ
- העור בֶּאֱפֻלָּה • השטן בתחבולותיו "מלביש" העבירות למצות, ובוזה
- מפתח את בני האדם • טעם קריאת התוכחה בשבת שלפני שבת
- האחרון בשנה • וַיֵּטֶב לָבוֹ, שהטיב לבו בתורה • התורה ומצות
- שאדם מקיים בעולם הזה, נעשים לו "לבושים" וחלוקא דרבנן לעולם
- הבא בגן עדן •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תש"פ לפ"ק

לשון קדשו - קונטרס קנט חלק א

29 מינוט מתוך 55) **אביסל קלאר**

★ ★ ★ ★ ★

יצא לאור ע"י

מערכת לשון קדשו

מאנטריאל קאנאדא - 1-514-585-3040

צענטראלע נומער:

929-522-1515

ענגלאנד 0330-350-3110

קאנאדא 438-797-0770

ארץ ישראל 072-3275205

צו הערן די רעקארדינג: דרוק #1, דערנאך קונטרס נומער 159

איר קענט אויך לאזן הודעות הערות ותיקונים, און מנדב זיין

מען קען אויך הערן די רעקארדינגס:

ניו יארק **718-298-4641** ארץ ישראל **072-3333419**

כי תבא תש"כ (חלק א) # 7201 → 5 → 16

• זכות הגליון נתנדב •

לרגל שמחת נישואי החתן יוסף מרדכי נ"י

בן הר"ר שרגא רפאל מנחם הכהן ברעכער הי"ו

עב"ג בת הר"ר שלמה זלמן הלוי רייזמאן הי"ו

ברכת רבינו רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, וזכות לימוד תורה דרבים וזכותו הגדול יגן עליהם, שיצליחו במעשי ידיהם להגדיל תורה ולהאדירה, והזיווג יעלה יפה, ויזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים, ע"ד ישראל סבא, לעטרת תפארת אבותם

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזַפְרוֹן •

האי גאון וצדיק חסידא ופרישא, לוחם מלחמות ה', העמיד תלמידים לאלפים

בקש"ת רבי משה אריה זצוק"ל פריינד

בן הגאון הצדיק רבי ישראל זצוק"ל אב"ד הוניאד

ראש ישיבת וכולל "יטב לב" דסאטמאר - גאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

בעמח"ס "עמרת יהושע" - נפטר ביום כ' אלול תשנ"ו לפ"ק

הרה"ח ר' מרדכי משה ספרא

ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל

נפטר ה' ניסן תש"פ

Kotsamal.com

עילוי נשמת

הרה"ח ר' משה מנחם

ב"ר יוסף ז"ל

נפטר ערב פסח תש"פ

קושיות ודיוקים בפרשת ביכורים

ה

קושיא ג - מתוך הדרוש

[וּבָאָתָּה אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וּגו'. פירש רש"י, אין לך אלא כהן שבימך כמו שהוא. ויש להבין מה מוסיף כאן רש"י באומרו "כמו שהוא", והיה די באומרו רק "אין לך אלא כהן שבימך", וכמו שכתב רש"י לעיל בפרשת שופטים (ז, ט) לענין השופט]. (הקושיא בדברי רבינו באות קטז)

יד

קושיות ודקדוקים בפרשת התוכחה

ווייטער וואו מ'ליינט נעבעך די אַלע, ליינט מען אין די תוכחה (כח, מז-מח), תחת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבב "מֵרֵב כֹּל", וְעַבַּדְתָּ אֶת אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר יִשְׁלַחְנוּ ה' בְּךָ בְּרָעַב וּבְצָמָא כְּעִירָם וּבְחָסֶר כֹּל".

טו

קושיא ז

בילקוט: תחת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ "מְלוּבֵשׁ", וְעַבַּדְתָּ אֶת אֱלֹהֶיךָ "עָרוֹם". ואינו מובן מהו הכוונה באומרו מְלוּבֵשׁ או עָרוֹם

א פלא, אין ילקוט ראובני^א ברענגט ער א ילקוט [שמעוני] אין מלכים^ב, תחת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ "מְלוּבֵשׁ", וְעַבַּדְתָּ אֶת אֱלֹהֶיךָ "עָרוֹם", נאקעט. (ז) איז עפעס א פלא, וואָס הייסט עפעס [בפסוק] "מְלוּבֵשׁ" אָדער עָרוֹם, וואָס הייסט עפעס מ'איז עָרוֹם, [און] וואָס הייסט "מְלוּבֵשׁ".

[וימקור' הדרשה מובן^ג, ווייל] מילא ביי עָרוֹם, דִּרְשָׁנִט ער "בְּעָרוֹם" דִּרְשָׁנִט ער לשון עָרוֹם, נאקעט, [וממילא] איז דער תחת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ "מְלוּבֵשׁ". וואָרן [אם לא כן קשה] וואו שטייט דאָרט געמאלדן "מְלוּבֵשׁ".

אָבער [עדיין אינו מובן] 'וואָס הייסט דאָס' מְלוּבֵשׁ. וואָס הייסט "מְלוּבֵשׁ", [און] וואָס הייסט "עָרוֹם".

^א בפרשתן, ד"ה תחת אשר לא עבדת.

^ב בילקוט שמעוני (מלכים רמז קפא): וכן הוא אומר תחת אשר לא עבדת את ה' אֱלֹהֶיךָ "בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבב", וְעַבַּדְתָּ אֶת אֱלֹהֶיךָ "בְּשִׂמְחָה". תחת אשר לא עבדת את ה' "מְלוּבֵשׁ", וְעַבַּדְתָּ אֶת אֱלֹהֶיךָ "בְּעָרוֹם", תחת אשר לא עבדת את ה' "מֵרֵב כֹּל", וְעַבַּדְתָּ אֶת אֱלֹהֶיךָ "בְּחָסֶר כֹּל", מאי חסר כל, שנטלה דעת מהן, וּבְחָסֶר תורה מהן.

^ג נראה דמה שנחית רבינו בקושיא ז-ח לבאר המקור לדרשות אלו, הכוונה להקדים דלפי התירוצים שאומר רבינו להלן בהדרוש, יתורץ עוד גם זה באופן אחר, להבין המקור להמדרש שבקושיא ז. כי מבואר להלן בקושיא ח' כי "בְּחָסֶר כֹּל" היינו בלי דעת וכלי תורה (וכמו שמבאר רבינו את המקור גם לזה), ולפי התירוצים דלהלן על קושיא ח', נמצא דהדעת והתורה הם הלבושים שבו מתלבש הסבא של פיתוי היצר, ואם כן לאחר שמצאנו מקור דהכוונה על חסרון דעת ותורה, יובן גם המקור לחסרון לבושים. וכן לתירוצי השני (שבסוף הדרוש, באות קלד) נמצא כי ע"י התורה מתהווים הלבושים בעולם העליון, ואם כן ב' דרשות אלו (של קושיא ז-ח) מקושרים זה בזה. רק שרבינו מזכיר כאן בהקושיות, דגם לפי פשוטו אין להקשות מהיכן המקור, וכמו שמבאר דשפיר הם נרמזים בלשון הפסוק.

טז

קושיא ח

בילקוט: ובחֲסֵר בל, שניטל מהם 'הדעת'. דבר אחר, חסרים 'מתלמוד תורה'.

ובחֲסֵר בל. זאָגט דער מדרש אין ילקוט (במלכים שם) אויפן אָרט, בחֲסֵר בל, איז חֲסֵר דעת, ס'פעלט דעת. [דהלשון חוסר "כל"] דאָס מיינט ס'וועט פעלן דעת¹.
דבר אחר, חסרים מדברי תורה, בחֲסֵר בל [מיינט] ס'וועט פעלן דברי תורה, דעת תורה.

יז

ולפי זה גם ברישא שאמר הכתוב תחת אֲשֶׁר לא עֲבַדְתָּ אֵת ה' מִיָּרֵב בל²,

הכוונה כשעה שהיה בהם הרבה 'דעת' והרבה 'תורה'.

מילא [לויט ווי] ער טייטשט דאָ [אז] דער "חֲסֵר בל" מיינט מען [חסרון] דעת און תורה, ממילא בשמחה ובטוב לִבָּב מִיָּרֵב בל" מיינט מען דאָך אויכעט [מרויב] דעת און תורה, אַז ס'וועט זיין מִיָּרֵב בל, [רצוני לומר] ס'איז 'געווען' [בעבר].

יח

וברישא ידויק זה מן הלשון ובטוב לִבָּב, דהיינו 'תורה', וכמו שדרשו בפסוק וַיִּיטֹב לָבוֹ הנאמר בבוט, שהטיב לבו בתורה [ולפי זה יש לומר דמקור הפשט השני] הוא ממה דכתיב ברישא הלשון אֲשֶׁר לא עֲבַדְתָּ בשמחה [ובטוב לִבָּב, [ווייל] די גמרא זאָגט³, 'ס'שטייט ביי בועז' (רות ג, יז) וַיִּיטֹב לָבוֹ, זאָגט די גמרא בתלמוד תורה, ס'איז געווען וַיִּיטֹב לָבוֹ [ווייל] ער האָט געלערנט, וַיִּיטֹב לָבוֹ. זעט מען [אז] ווייל ס'שטייט אַז וַיִּיטֹב לָבוֹ" איז עס "תורה"⁴, [וממילא גם כאן באומרן "טוב לִבָּב" מיינט מען "תורה"]⁵.

¹ בילקוט שמעוני במלכים (שם), כדהובא לשון לעיל. [או הכוונה להילקוט "ראובני" כאן, שמביא שם גם זה].
וכן הוא במכילתא ובילקוט שמעוני פרשת יתרו (רמז עד): בזה"ל: תחת אֲשֶׁר לא עֲבַדְתָּ ב"אֲהֲבָה", וְעֲבַדְתָּ אֵת אֱלֹהֶיךָ "בְּשִׂנְאָה". תחת אֲשֶׁר לא עֲבַדְתָּ "בשׂובע", וְעֲבַדְתָּ אֵת אֱלֹהֶיךָ "ברעב ובצמא". ובחֲסֵר בל, שנטלה דעת מהן. דבר אחר ובחוסר כל וגו' שיהיו חסרים מתלמוד תורה.

² דבלא דעת נחסר "הכל", וכמו שאמר (ויקרא רבה א, יז) דעת חסרת מה קניית. וכן מבואר להדיא גם בגמרא נדרים (מא): בחוסר כל וכו' רב נחמן אמר בלא דעה. אמר אביי נקטינן אין עני אלא בדעה. במערבא אמרי, דדא ביה כולא ביה, דלא דא ביה מה ביה, דא קני מה חסר, דא לא קני מה קני. [ולכן לא הוצרך רבינו להזכיר מקור לזה, כי זה מובן במשמעות לשון "כל"]³.

³ חזון ומתקן מה שאמר "ס'וועט זיין", כי באמת לפי ענין הפסוק תחת אֲשֶׁר לא עֲבַדְתָּ וגו', היינו "ס'איז געווען".

⁴ אבל פשט הראשון מובן מלשון "בחֲסֵר בל" עצמו, וכמבואר לעיל בהערה ה.

⁵ במדרש רות רבה (ה, טז): וַיֵּאכֶל בועז וַיִּשֶׁת וַיִּיטֹב לָבוֹ. למה וַיִּיטֹב לָבוֹ, שבידך על מזונו וכו'. דבר אחר וַיִּיטֹב לָבוֹ, ששטק בדברי תורה, שנאמר (תהלים קיט, עב) טוב לִי תוֹרַת פִּיךָ:

⁶ מיהו עיין עוד בגמרא ערכין (יא) שאמרו שם: מניין לעיקר שירה מן התורה וכו', רב מתנה אמר מהכא תחת אֲשֶׁר לא עֲבַדְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ "בְּשִׂמְחָה ובטוב לִבָּב", איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לִבָּב, הוי אומר זה שירה. ואימא דברי תורה, דכתיב (תהלים יט, ט) פִּקּוּדֵי ה' יִשְׁרִים מִשְׁמָחִי לב. מִשְׁמָחִי לב איקרי, טוב לא איקרי. ואימא בפזרים, דכתיב (כו, יא) וְשִׂמְחָתָה כָּכָל הַטּוֹב, טוב איקרי טוב לִבָּב לא איקרי. עכ"ד הגמרא.

וכבר עמדו שם התוספות על זה, וז"ל: משמח לב איקרי טוב לא איקרי. ואם תאמר והכתיב (משלי ד, ב) לֶקַח "טוב" נְתַתִּי לָכֶם, טוב לִי תוֹרַת פִּיךָ (תהלים קיט, עב). ויש לומר דהכי קאמר, משמח לב איקרי, טוב שסמוך לשמחה ומשמעותו לשון שמחה, אי נמי טוב הסמוך ללב לא איקרי. - ואם תאמר, והא כתיב (רות ג, יז) וַיִּיטֹב לָבוֹ, ופירש"י שיש במדרש וַיִּיטֹב לָבוֹ בתלמוד תורה, והכי נמי דרשין [ב]שבת (דף גז:) וַיִּשְׁכַּח לָכָּהּ (קהלת יא, ט) על תלמוד תורה. ויש לומר דלא כתיבי בהדיא. - ולפי זה לא הוי אתי שפיר הא דמקשה ואימא בכוונתם, דהא טוב סמוך ללב לא איקרי, ויש לומר דהכי נמי משני דבעינן טוב הסמוך ללב, ומיהו [אכתי קשה] כיון דהיה יודע דבעינן טוב הסמוך ללב מעיקרא, שוב לא צריך להקשות עוד מביכורים. ולשון ראשון עיקר [דעל זה לא קשה קושיא זו, והיינו דהתירין הוא דטוב הסמוך "לשמחה" לא איקרי דברי תורה, אבל טוב הסמוך ללב שפיר איקרי דברי תורה ללשון ראשון]. עכ"ל התוספות [עם קצת תוספת ביאור].

יט

ועכ"פ קשה למה חשב ענין "דעת" וענין "תורה" לב' דברים, והלא באמת אין בנמצא שום דעת אלא "דעת תורה" (ח) [אבל עכ"פ צריך להבין מה שמחלק המדרש הדרשה על "ובחוסר כל" לשני דברים, שהם דעת, או תורה. והלא "דעת" אמיתי הוא דבר אחד עם "תורה", כי כל "דעת" של איש יהודי אינו נחשב בגדר דעת אלא אם הוא מקושר "דעת תורה"].

כ

קושיא ז - מתוך הדרוש

[עוד כתיב שם (כה, מד-מה), הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה וגו', הוא יהיה לראש ואמה תהיה לוֹנֵב.]

וכן לעיל בפרשת הברכות כתיב (כה, יג) ונתנה ה' לראש ולא לוֹנֵב, ויהי רק למעלה ולא תהיה למטה.

ולכאורה יש לדקדק דאומרו "ולא לוֹנֵב" הוא מיותר, דכיון שאמר ונתנה ה' "לראש", מובן ממילא שלא יהיו לוֹנֵב, דהרי הראש אינו זנב].

כא

קושיא י - מתוך הדרוש

[עוד צריך להבין דהלא הברכות האלו נאמרו לכל ישראל, והאין אפשר שכל אחד מישראל יהיה "ראש", והלא אם כן למי יהיו ראש, אם הם כולם ראשים].

עו

ישוב הקושיות

מבואר בחובת הלכות, ריש ב' אופנים החייבים לעבודת ה', והם: הערת התורה, והערת השכל

דער אמת, דער חובת הלכות איז אין דעם מאריך אין שער עבודת אלקים^א, [אז] ס'איז פארהאנען הערת השכל, און הערת התורה.

"הערת התורה" איז אז מ'ברוין מקיים צו זיין וואָס די תורה הקדושה האָט געזאָגט, [דהיינו] אַלע מַצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, [וואָס] ווען ס'העט נישט געשטאַנען אין די תורה העט מען נישט מחוייב געווען.

אמנם דברי רבינו כאן אתי שפיר, דהגמרא שם נחית ללמוד מקור על עבודת ה' "בשירה" בבית המקדש, ולזה אמרו דכיון דהכתוב אומר כל הג' לשונות ביחד, שמחה, טוב, ולב, על כן ילפינן מִשָּׁם עיקר דין שירה בבית המקדש, דכיון דיש לדרוש לשון הפסוק הן על שירה והן על תורה, דרשינן לה על שירה שמצינו לשונות אלו "כתיבי בהדיא" על שירה (וכלשון התוספות). אבל מ"מ בדרך דרוש עדיין יכולין לפרש דמלשון זה למד המדרש ילקוט לפרש הפסוק על דברי תורה, דהא סוף סוף בדברי תורה נאמר גם כן כל אלו הג' לשונות. גם י"ל דמצינו שם בגמרא גם שאר לימודים שדרשו שאר אמוראי על עיקר שירה מן התורה, ויש לומר דמשום הכי לא דרשו אינן אמוראי מהך קרא דאמר רב מתנה, יען כי הם סוברים דהך קראי קאי באמת על דברי תורה, ולא על שירה, ואם כן יש לפרש דברי המדרש ילקוט כאידך אמוראי. גם י"ל דדרשת הגמרא הוא כשנדרש "בשמחה ובטוב לבב" לענין אחד הכולל כל הלשונות, אבל בודאי שיכולין לפרשם בדרך דרוש לשני ענינים, אחד "בשמחה", והשני "בטוב לבב", דאז שפיר יש לפרש בטוב לבב על דברי תורה, וידויק זה גם לשון רבינו שלא הזכיר כאן תיבת "בשמחה".

^א אגב יש לציין, כי ידוע שמתחילה רצה רבינו לקרות שום ספרו "טיב לבב" על שם לשון הפסוק כאן (אלא שרצה לקרותו "טיב" ביד, כדי לרמוז ראשי תיבות שמו הקדוש), אלא שאחר כך חזר וקראו "דברי יואל". (ועל שם זה נרפס לאחרונה יתר חידושים מרבינו בשם "טיב לבב", להפיק גם רצון צדיק דמעיכא, וכמבואר שם בהקדמת הספר). ועתה לפי דברי רבינו כאן, אולי יש לומר שגם לזה היתה כוונתו בקריאת שם זה, כדי לרמוז התקשרותו והטבת לבו בהתורה הקדושה, בבחינת לולי תורתך שֶׁשָּׁעִי וגו', וזאת נִחְמָתִי בְּעֵנִי וגו'. נוכח יש לומר לענין שם הספר "טיב לב".

^א עיין שם בכל השער, שמיוסד על ענין זה. וכדמזכיר רבינו להלן (סוף אות עח).

אָבער ס'איז דאָ - זאָגט ער^ב - [אויך] "הערת השכל", וואָס דער שכל איז מחייב אַז מ'מוז עפעס דינען דעם באַשעפער.

עז

זאָגט ער^ג [אז] אין 'דעם' איז נאָך דאָ מער אַסאָך וואָס מ'האַט [צו טון].
וואָרן אין די "הערת התורה", די "תורה" האָט אַ גבול [במה שצריך לעשות], תרי"ג מצות וואָס מ'איז מחוייב. [אָבער] "הערת השכל" דאָס איז בלי גבול און בלי תכלית. יעדע רגע זאָל מען מחוייב זיין^ד, יעדעס [ענין] וואָס ס'טרעפט זיך [פאַר] אַ מענטש, אויף דעם דאָרף ער לויבן דעם באַשעפער, און ער דאָרף דינען דעם באַשעפער^{טו}, ער איז מחויב [מצד השכל], ער איז משועבד צום בורא כל עולמים.
"הערת השכל" גייט גאָר הויעך, אַלע מדריגות אין אַלעמען, די גאַנצע דביקות, אַלע דביקות פון די צדיקים אמיתיים, אַלעס איז געווען דאָך מיט הערת השכל^{טו}.

עח

נאָר - זאָגט ער, - ס'איז מקושר [זה בזה], און מ'ברויך האָבן די 'ביידע', הערת התורה און הערת השכל.
אזוי ווי דער חובת הלבבות איז אין דעם מאריך אינעם גאַנצן שער (עבודת האלקים).

פא

ישוב קושיא ח

מיט דעם קאָן מען פאַרשטיין, [וואָס אויף דעם וואָס] ס'שטייט וַעבְדָּתָ אֶת אֵיכֶיךָ וּגו' פֶּרַעַב וּבְצֶמָא בְּעִירִים "וּבְחֶסֶר כָּל", שטייט אין מדרש, שיהיו בחוסר "דַּעַת", דבר אחר חסרים "מדברי תורה".

פב

[קושיא ח]

[דלכאורה יש להבין פאַרוואָס איז דאָס [נחשב פאַר] צוויי זאַכן, [והלא] יעדער "דַּעַת" פון אַ איד, איז דאָך נאָר דאָ "דַּעַת תּוֹרָה"^י.

^ב עיין בלשון החובת הלבבות שם, בפרק א.

^ג בחובת הלבבות שם בפרק ג (במעלות הערת השכל על הערת התורה): והחמישי, כי מצוות התורה יש תכלית למספרן, והן מגיעות עד סך ידוע, והוא תרי"ג מצוות. אך מצוות השכל כמעט שאין להן תכלית, כי בכל יום יוסיף האדם דעת בהן, וכל אשר תוסיף הכרתו ויבין טובות האלקים ועוצם יכלתו ומלכותו, יוסיף להיכנע לו ולהישפל לפניו. ועל כן אתה רואה דוד ע"ה מתחנן אל האלקים להעיר אותו עליהן ולהסיר מסך הסכלות מעל עיניו, כמו שאמר (תהלים קיט, יח) גַּל עֵינֵי וְאֶבְיטָה נִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ וכו', ואומר (שם, צו) לְכָל תִּקְלָה רְאִיתִי קֶץ רִחְבָּהּ מִצֹּתְךָ מָאֵד, רצה לומר כל מה שאנו חייבין מעבודתך על התמדת טובותיך, אין קץ לו, מפני שאין קץ לאופני טובותיך עלינו.

^ד עיין בחובת הלבבות בהקדמתו, ובשער חשבון הנפש פרק ה.

^{טו} עיין בחובות הלבבות שער עבודת האלקים, בפרק ו.

^{טז} עיין בחובות הלבבות שם בפרק ג (במעלות הערת התורה על הערת השכל, ד"ה והחמישי): ומי שאינו מקצר בחיובי התורה, יהיה במדרגת החסידים הזכים, ויהיה ראוי לגמול העולם הזה והבא. ומי שעולה ממנה אל העבודה שהוא מדרג הערת השכל, יגיע אל מדרגת הנביאים ובחירי עליין החסידים. ויהי גמולו בעולם הזה השמחה במתיקות עבודת ה' וכו', וגמולו לעולם הבא, להגיע אל האור העליון אשר לא נוכל לספרו ולא לדמותו וכו'.

^י עיין ענין זה באורך בס"ג בראשית תשט"ו (לשון"ק קונטרס קסד), בביאור לשון "דעת" הנזכר בתורה.

פג

המשך ישוב קושיא ח

השני דברים שנוכרו במדרש, דעת ותורה, שניהם מיידי בתורה ועבודה, והכוונה להב' הערות שנוכר בחובת הלכות, הערת השכל והערת התורה

נאָר דאָס איז דעס וואָס דער חובת הלבבות זאָגט [שיש שני מיני התעוררות המחייבים לעבוד את ה'], הערת השכל, און הערת התורה. וואָס ס'פעלט היינט.

פד

ואמר הכתוב ועבדת את אויבך "בחוסי כל", ומפרש במדרש דבהמשך אורך הגלות יחסרו מן הדור, הערת 'הרעת' והערת 'התורה'

די תורה האָט געזאָגט [תחת אָשֶׁר לאַ עֲבַדְתָּ וגו' "מֵרֵב כָּל", וְעַבַּדְתָּ אֶת אֲנִיכֶךָ וגו' "בְּחֹסֶר כָּל", אַז] נעבעך אין גלות, בעונוניו הרבים אינעם תוקף הגלות, אין דעם גרויסן חשכות, וועט זיין בְּחֹסֶר כָּל, [ומפרש המדרש דהיינו חוסר] "דַּעַת", דבר אחר [חוסר] "דברי תורה". [והכוונה כן] הערת השכל דאָס איז "דַּעַת", און "דברי תורה" דאָס איז הערת התורה. זאָגט דער פסוק, אין שפלות הדור פעלן די ביידע, דער דַּעַת האַמְתִּי וועט פעלן, און דַּעַת תּוֹרָה וועט פעלן, 'ביידע' וועלן פעלן.

[וכל זה הוא לעונש] תחת אָשֶׁר לאַ עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב "מֵרֵב כָּל", ווען עטס האָטס אַלעס געהאַט, מ'האַט געהאַט דַּעַת [והשגות] אין עֲבֹדוֹת ה', און תּוֹרָה, און אף על פי כן האָט מען נישט געדינט דעם באַשעפער.

פה

הקדמה לישוב קושיא ז

(עד אחר אות צח)

בביאור המדרש בפסוק וְנִשְׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם

במדרש: לעתיד יתן הקב"ה כל עונות ישראל על השטן. וישאל השטן מה כוחי לסבול כל העונות. והקב"ה נותן על "מלבושיו"

ס'קען זיין דאָ נאָך עפעס [ברמז זה הפסוק, ובוה יבואר דרשת המדרש בקושיא ז].

[ונקדים וואָס] איך האָב שוין געזאָגט אַסאך מאָל^י דעם פֿשֶׁט אין מדרש, [וואָס] דער יערות דבש^י פלאָגט זיך אויפן מדרש.

דער מדרש זאָגט^ז, [דהפסוק] וְנִשְׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם (אחרי ז, כב), דאָס גייט אַרויף אויף 'לעתיד'.

^י עיין זה בקצרה בס'ג שמות תשי"ד (וגם שם מזכיר שכבר אמר כן), ועיין באורך בדרשת ראש השנה תשט"ו (כדברי יואל לר"ה אות פו), ובחי'דושי תורה לשבועות תשט"ז, ובסעודת מוצאי יום כיפור תשי"ח, ובס'ג וישלח תש"כ (בחי'דו"ת תש"כ ובדברות קודש), ובדבריו יואל תולדות (עמוד תקצו), וישלח (עמוד קמט).

^ז ביערות דבש חלק ראשון (דרוש הראשון, ד"ה בכרתם ולמלשינים). ודבריו הועתקו להלן בהערה כא.

^כ לענין "לעתיד לבא" (כמובא בלשון רבינו), הוא בתנא דבי אליהו (זוטא, פרק יט), והואב בילקוט שמעוני (ישעי' רמז תקו, על הפסוקים בתחילת ישעי' סג) בזה"ל: מִי זֶה בָּא מֵאֲדָנִים [חֲמִיץ בְּגָדִים], כשהקב"ה בא מאדום באים מלאכי השרת כנגדו ומוצאים את בְּגָדָיו שהם אדומיים כתולעת שני, ואומרים מִדּוּעַ אָדָם לְלַבּוֹשֶׁךָ, אומר להם גת קטנה היתה לי ודרכתיה, שנאמר (שם) פִּנְיָה דְרִכְתִּי לְבָדִי [ומעמים אין איש אתי וְאֲדָרְכֶם בְּאִפִּי וְאֶרְמָסִם בְּחִמְתִּי וְזוֹ נִצָּחִם עַל בְּגָדִי וְכָל מַלְבוּשֵׁי אֲגָאֲלִתִּי, כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וְשָׁנָה גְאוּלִּי בָאָה], באותה שעה נוטל הקב"ה כל עונותם של ישראל ונותנם על 'עשו הרשע', שנאמר וְנִשְׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם, ואין 'שְׁעִיר' אלא עשו הרשע, שנאמר (תולדות כז, יא) הֵן עָשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר, אומר 'עָשָׂו' לפני הקב"ה כמה כח יש לי שאתה נותן עלי כל עונות יעקב אחי, באותה שעה נוטל הקב"ה כל עונותם ונותנם על "בגדיו" ונעשים אדומים כתולעת שני, ושוב מכבסן עד שנעשים לבנים כשלג, שנאמר (דניאל ז, ט) לְבִישָׁה כְתָלָהּ חָזָר.

דער בורא כל עולמים וועט געבן [את כל עונות ישראל], אויפן יצר הרע אַרויף וואָרפֿן אַלע עונות ישראל.

זאָגט דער יצר הרע, לעתיד וועט דער ס"מ דער שטן זאָגן מה כוחי, מה כוחי לסבול הכל, [אז] דער בורא כל עולמים [זאָל] "אלע עונות" אויף אים אַרויפלייגן. והקדוש ברוך הוא נותן אותם על "מלבושיו", שנאמר (ישעי' סג, ג) [וְכָל] מְלَبוּשֵׁי אֲנָאֵלָתִי, אויף די מלבושיו. [עד כאן דברי המדרש].

פו

ויש להבין בהסיפא, מהו הכוונה שיתנם על "המלבושים" דייקא. [וכן יש להבין בהרישא, מהו טענת השטן מה כוחי לסבול הכל]

האָב איך געזאָגט [שוין אסאך מאָל, דלכאורה] ס'איז אַ פלא, וואָס עפעס אויף די "מלבושים" וועט מען עס געבן.

[וכן יש להבין טענת השטן מה כוחי לסבול הכל, והלא הוא היצר הרע הוא השטן שגורם כל החטאים].

פז

פירוש היערות דבש ברישא של המדרש

פירוש "הרישא" הוא, דהשטן מוען כי לא כל העונות נגרמו מחמת תוקף הגלות והשעבוד תחת שרי האומות, כי יש עונות של שחוק וקלות ראש שלא נגרמו על ידי הצרות

דער יערות דבש, אָנפאַנג די ערשטע העלפט פון מדרש [בשאלת השטן מה כוחי לסבול הכל], טייטשט ער אַזויכא.

ולענין "יום כיפור" (כמובא בלשון היערות דבש), הוא בילקוט שמעוני אחרי (רמז תקעו) וז"ל: נוטל הקב"ה כל עונותיהם של ישראל ונותן על עשו הרשע, שנאמר וְנָשָׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו, ואין 'שעיר' אלא עֶשֶׂו, שנאמר הֵן עֶשֶׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִיר. אַתְּ כָּל עֲוֹנֶתְךָ, אמר עֶשֶׂו, כמה כח יש לי שאתה נותן עלי כל עונות יעקב אחי, באותה שעה נוטל הקב"ה עונותם ונותן על בגדיו ונעשו אדומים וכו'.

ועיין עוד בבראשית רבה (סה, ט): וְיֹאמֶר יַעֲקֹב אֶל רַבְּקָה אִמּוֹ הֵן עֶשֶׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִיר (תולדות שם) וכו'. רבי לוי אמר, משל לַקֶּץ וְקֶרֶךְ [בעל שער, ומי שנקרח לו שערן] שהיו עומדין על שפת הגורן, ועלה המוץ בקֶּץ ונסתבך בשער, עלה המוץ בקֶּרֶךְ ונתן ידו על ראשו והעבירו. כך עשו הרשע מתלכלך בעונות כל ימות השנה ואין לו במה יכפר, אבל יעקב מתלכלך בעונות כל ימות השנה, ובא יום הכיפורים ויש לו במה יכפר, שנאמר (אחרי טז, ל) פִּי כִּיּוֹם הַזֶּה יִכְפֹּר. רבי יצחק אמר לא שאלוה הוא לֵאמֹר וְלֹא שְׁאוּלָה הִיא לֵיהּ [ונפירש"י על המדרש: לא המשל הזה שאול הוא לדבר הזה, ולא דבר הזה שאול הוא לְמַשֵּׁל, לפי שהרבה משלות הן שאינו אלא יָכַר לְדָבָר ולא עיקר הדבר, אבל זה עיקר הדבר הוא], אלא וְנָשָׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו זה עֶשֶׂו, שנאמר הֵן עֶשֶׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִיר, אַתְּ כָּל עֲוֹנֶתְךָ, עונות 'תם', שנאמר (תולדות כה, כז) וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם.

כא וז"ל היערות דבש שם (במקוצר): אמרו במדרש, 'ביום הכיפורים' נוטל הקב"ה עונות ישראל ונותנם על שרו של עשו, אמר, רבש"ע מה כחי שאתה נותן עלי כל העונות, ונטלם הקב"ה ונתנם על בגדיו והם נעשו אדומים, דכתיב מי זה בא מאדום וכו', עכ"ל.

ויש להבין וכי כך דינו של הקב"ה ליטול עונות מישראל ולהעמיסם על שרו של עשו, הלא ה' לא יעות משפט, והחוטא הוא עונו ישא, ואיך נענש נפש בעד נפש. וגם מה שטען ומה כחי שאתה נותן עלי, באמת הנתינה היא לאבד ולהכרית זכרו. ומה זה שהקב"ה נותן על בגדיו והם אדומים, מה מורה זה ומה טיבו. ומביא קרא מי זה בא מאדום, מה פירושו.

אבל הענין כך, כי הקב"ה שוחר טוב לישראל, וכאשר חוטאים ישראל, הקב"ה אומר גלות ושעבוד הם המביאים לידי כך, ולולי כן לא היו חוטאים, ובאמת התנצלות זו אמת ויפה עד מאוד, אבל הוא לעבירות כגון גזל וחמס ושנאה וקנאה וביטול תורה ותפלה, בזה יש להתנצל עבור הגלות, להיותם טרודים במחיתם וכו', בעו"ה אין להם ממש חניה בקרקע, וכל שעה ממש חייהם תלויים מנגד וכו', וכדומה צרות ותלאות אשר מצאו לאחינו בני ישראל בגולה, הן המפריעים אותם מעבודתם עבודת הקודש בכל עת וכו'.

דער שטן וועט זאגן, [כשיראה] מ'לייגט מען אויף אים אַרױף אַלע עבירות, נו וועט ער זאגן [השטן] ער איז דען 'אַלעס' שולדיג? מילא דורך די צרות [של] תוקף הגלות איז ער שולדיג [אויף] די עבירות [נאלו שהם באים מחמת הצרות]. אָבער [ווען ס'איז] פונקט פאַרקערט, ס'איז דאָ אַזעלעכע עבירות וואָס מ'טוט ווייל מ'גייט זיך נאָך נאָך די תּאווּת [בדרך שחוק וקלות ראש, ולא מחמת כובד השעבוד והגלות, דעמאָלטס איז דאָך] פּונקט פאַרקערט, דורך די צרות וואָלט מען געדאַרפט צו זיין מער 'צוזאַמען געצויגן', [וועל] זה יטעון השטן וואָס זאָגט מען אז ער איז גאָר שולדיג.

פח

פירוש היערות דבש בסיפא של המדרש

וכן פירוש "הסיפא" מפרש שם היערות דבש בדוחק [דקאי על מה שנטל את השפע של ישראל לעצמו, 'והתלבש' עצמו בזה, שזה גרם כל החמאים, ע"י שלא יכלו להתגבר על צירם]

און ער פלאַגט זיך דאָרט [ביערות דבש, לפרש גם הסיפא דהקב"ה] נותנן על "מלבושיו", ער נייט זיך [לפרשו בדוחק, דהכוונה על שפע שלמעלה "שהתלבש" בשרו של עשו], פלאַגט ער זיך אויך אויף דעם, נאָר אויבנאויף זאָגט ער גאָר אַ דוחק²².

אך זהו בעבירות הנ"ל והדומה להם, אבל מה נאמר ומה נדבר בעונות זנות ושחוק וקלות ראש, כל הלילה לישב ולרקד כמו שעירים וכו', לנבל פה ולישב במושב לצים, ולילך לבתי שחוק ומושב לצים של רשעים המרגילים לאדם לכל תועבת ה', ונשים לילך ממש בגלוי בשר וזרועות גלויים וכו', והולכים כל יום שבת ומקרא קודש בטל, רק בדברי הוללות ושטות אשר לא לרצון לפני ה', ומה יאמרו בקלות ראש במצות תפילין וציצית וכו', ושיחה בטילה ושטות בבית הכנסת, וקלות ראש בבית כנסת לנהוג קלנא בשכינתא, וכנהנה יתר עבירות. וכי יש לתלות בכובד הגלות, אדרבה לשמחה מה זו עושה, הלא יש לנו להתפלל בכובד ראש, ולבנו דוי כל הימים, ולמעט במותרות ותענוג וכו'. וא"כ לכאורה אין לתלות זה בכובד הגלות.

אבל באמת גם זה נתלה בו, כי יש להבין מה שאמרו כביכול השכינה בגלות וכו', כי שפעת הקב"ה לארץ היה על ידי ישראל ומקדשו המקבל השפע ומשפיע לנו וכו'. ובדרך הטבע והשכל, כאשר השר מהאומה הלזה מקבל השפע, ומסתמא בוחר לאומה שלו והגלויים אתו הטוב והמובחר, ולנו נותן רק התמצית מיעוטא דמיעוטא וכו', רק לפעמים אנו מקבלים השפע משר האומה בעצמו, ואז הרי אנו בבחינת עבדים וכו'. ולפעמים הם נותנים השפע למשטרי וצבאות השמים שהם הגלגלים, ועל ידם אנו מקבלים וכו'.

וכבר אמרתי כי באמת היצה"ר וזכר הטומאה גובר בעולם עד שכמעט א"א לעמוד בו ולכבוש אותו, אם לא ע"י השפעת רוח הקודש ממעל וכו', וה' הוא השולח עזרו מקודש. והנה ברבות השפע אשר אנו מקבלים מיד ה', רבתה הטהרה והיראה והחכמה והמדע בישראל, כי עזר ה' הוא לכבוש רוח הטומאה וסטרטא דמסאבתא, ובקל היה אפשר לשמור המצות, אבל באשר השפע שורה בתוך שרו של האומות, והוא לוקח לעצמו המובחר ונותן לנו מיעוטי דמיעוטי השיריים, א"כ אין זה מספיק לעמוד בחיל נגד יצה"ר, ותש כוחנו בעו"ה, ובזה רפו דינו אשר נפתה לבנו לקול יצה"ר וכו'.

וא"כ יש כאן ב' טעמים על ביטול התורה בגולה, אחד מצד הגלות בעצמו וכמש"ל, שמונע למצות הרבה וגורם עוונות הרבה, ואחד מפאת שפעת ה' ששם בשר האומה, והוא מונע מאתנו השפע, ועי"כ אין בנו כח לעמוד נגד יצה"ר. וכבר ידוע כי שרו של עשו אדום וכו', וכשהקב"ה שם השפעתו בשרו, נאמר בו אדום לבושו, כי ההשפעה הוא מתלבש בשרו של אדום והוא אדום.

ובזה יובן דברי מדרש הנ"ל, כי הקב"ה נוטל עונות עמו ישראל ונותן אותם על עשו, הרצון כי ע"י גלות מר וכבד עי"כ באים כל עונות ישראל, והוא השאור שבעיסה והכל בא מצדו, ולכן נותן כל עונות עליו. וטוען שרו, רבש"ע אמת עבירות שבאים ע"י גלות, אבל עבירות שאין כח גלות לגרום אותם כמש"ל, והוה טענתו, וכי מה כחי שאתה נותן עלי "כל" העונות, והיינו הלא יש עונות שאין כחי לגרום ואין אלו מצד הגלות, כי לא כל כך כחי גדול.

והקב"ה רָמַז לו טעם שני שכתבתי, כי ע"י השפע 'שמתלבש' בו, בא מיעוט השפע לישראל והם עלולים לעונות, כי אי אפשר לכבוש יצה"ר כנ"ל, והוה שנטל הקב"ה ונתנם על "לבושו", הרצון ע"י שהשפע 'מתלבש' בשרו של עשו, מחמת זה באים עונות, ולכן נעשה 'לבושו' אדום כנ"ל, כדכתיב מ'י זה בא מאדום, ולכן 'העונות' הנתונים על לבושו הם אדומים, כי ע"י אדום נעשו וכו', והוא כפתור ופרח.

²² נראה הכוונה, כי לפירוש היערות דבש נמצא כי אין המדובר ממלבושיו של עשו, אלא עשו עצמו הוא הלבוש שבו נתלבש שפע. וזה דוחק להעמיס כן בלשון "בגדיו" שבמדרש.

פט

ביאור הרישא של המדרש לדרכינו - מה שהשמן מועץ מה כוחו לסבול

מה שמפרש היעירות דבש מפרש דמענת השמן הוא כי לא כל החמאים נגרמו מהצרות והשעבוד של הגלות. לכאורה עדיין קשה אין זה טענה, ד"ל דע"י שהוא גורם לאותן החמאים שבאים מחמת הצרות, באו לידי סמיות עינים, וגם עבירה גוררת עבירה, וע"ז באו אח"כ להכשל גם בשאר החמאים

אָבער דאָס אַליין [מה שמפרש היעירות דבש "בהרישא" של המדרש] איז דאָך אויך נישט אַזאַ קשיא [מה ששואל השטן מה כחי לסבול "כל" העונות, דישנם עבירות שאינם באים מחמת כובד הגלות].

[כי על זה יש לומר דאין זה טענה, ווייל] דער כלל איז (אבות ד, ב) **עבירה גוררת עבירה**, [און] דורכן תוקף הגלות איז דא די עבירות וואָס זיי קומען דורכן גלות, און 'דאָס' איז שוין [עבירה גוררת עבירה], דאָס ברענגט שוין סמיות עינים, [ונמילא כיון שנסמו עינין] קומט מען שוין צו אַנדערע עבירות אויך. איבערדעם איז 'ער' שולדיג [אויף 'אלע' עבירות], ווייל עבירה גוררת עבירה. איז גאָרנישט אַזאַ קשיא [מדוע שנותנין עליו הכל].

צ

ועל כן נראה לפרש טענת השטן באופן אחר, כי היה בכוחם של ישראל להתרפק עצמם "בתורה" שהוא העצה להתגבר נגד היצר הרע ולמחותו ולפוצצו, ואם כן גם הם אשמים בדבר, ולמה צריך השטן לסבול הכל נאָר די קשיא [של השטן] קלער איך, דעס וואָס ער זאָגט מה כוחי לסבול הכל, [הוא באופן אחר].

[ווייל לכאורה] דער יצר הרע, טויג ער דען צו יעדן. [והלא ישנם צדיקים שמסריכים לכל דבריו, ואינו מועיל לו אצלם כל פיתוייו והסתותיו].
[ווי] כ'האָב געזאָגט (לעיל באות לה) ²² [לפרש לשון הכתוב] אַרְמִי אֶבֶד אָבִי, יַעֲקֹב אֲבִינוּ הָאֵל מְאֹבֵד גְּעוּעֵן דַּעַם יִצְרָהֶרַע [מקרב לבן].
[און] אין אָמְתָן אַרְיִין [יש עצה לכל אחד כנגד היצר הרע, וכמו שאמרו חכז"ל דאמר הקב"ה] בראתי יצר הרע, בראתי תורה תבלין²³.
דער בורא כל עולמים האָט באַשאַפֿן די "תורה הקדושה" [שהוא העצה] 'קעגן' "יצר הרע", מ'זאָל זיך קענען "ווערן" [=לסרב וללחום עמו].

[ולזה ישאול השטן מה כחי לסבול כל העונות, והלא היה להם עצה לדבק עצמם בהתורה הקדושה, שעל ידי זה אמרו דהיצר הרע אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ. והרואה שישנם צדיקים שזכו על ידי התורה לכבוש את יצרם לגמרי].

²² והוא בחלק הדרוש השייך לחלק ב' של תורה זו.

²³ בגמרא קידושין (ל' וסוכה נב.): תנו רבנן, "וְשִׁמְתָם" [אָת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לִבְכֶּם] (עקב יא, יח), סם תם, נמשלה תורה כסם חיים. משל לאדם שהכה את בנו מכה גדולה, והניח לו רִטְיָה על מכתו ואמר לו, בְּנִי, כֹּל זֶמֶן שֶׁהָרִטְיָה זו על מכתך, אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן, ואין אתה מתיירא. ואם אתה מעבירה, הרי היא מעלה נומי [=פצעים]. כך הקב"ה אמר להם לישראל, בְּנִי, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו, שנאמר (בראשית ד, ז) הָלוֹא אִם תִּטְיִב שְׂאֵת, ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו, שנאמר (שם) לִפְתָּח חֲשָׁת רִבְּךָ, ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו כך, שנאמר (שם) וְאֵלֶיךָ תִּשְׁתַּקְּטוּ, ואם אתה רוצה אתה מושל בו, שנאמר (שם) וְאֵתָהּ תִּמְשָׁל בוֹ וכו'.

תנא דבי ר' ישמעאל, בְּנִי, אִם פָּגַע בְּךָ מִנוּל זֶה, מִשְׁכָּחוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, אִם אֲבָן הוּא נִימוּחַ וְאִם בְּרִזֵּל הוּא מִתְפַּצֵּץ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמ' כג, כט) הָלוֹא כֹה דְּבָרֵי קָאֵשׁ נָאֵם ה' וְכַפְטִישׁ יַפְצִץ סֶלַע, אִם אֲבָן הוּא נִימוּחַ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעי' נה, א) הוּי כֵּל צָמָא לְכוּ לְמִים, ואומר (איוב יד, ט) אֲבָנִים שֶׁחֲקוּ מִים.

צא

ביאור הסיפא של המדרש לדרבינו - מה שהקב"ה נותנם על "בגדיו"

וכשהשמן יטעון כך, אז יתן הקב"ה כל עונות ישראל על "מלבושיו" של השמן, לרמו כי באמת לא יכלו ישראל להתגבר על יצרם, יען כי השמן בתחבולותיו "הלביש" כל העבירות למצות, ופיתה אותם לחשוב על העבירה כאילו הוא מצוה ודרך התורה

נאָר דער פעלער [של השטן] איז, [ווי] זיי זאָגן דאָך [בספרים, אז] רוב עבירות וואָס ער הייבט אָן איינעם מִפֶּתַח צו זיין, 'וויקלט מען איין' די עבירה אין אַ "דרך התורה" אַריין, ער גיט אים אַ לבוש פון "תורה", לסמא עינים [שיחשבו על העבירה שהוא מצוה].

צב

[ווי] זיי זאָגן דאָך אַזוי אַלע^{כה}, זיי ברענגן פון די קדמונים נאָך, אין מפרשי המדרש איז עס אויך דאָ, זיי ברענגען פון די פריערדיגע ספרים, אַז דאָס איז דער הויפט [גורם לכל העבירות], ווייל דאָרט הייבט זיך עס אָן, [מיט דעם וואָס] דער יצר הרע איז מִפֶּתַח אויף אַן עבירה אַז ס'איז אַ מצוה.

צג

וכמו שמפרש הבעל שם טוב, דשווה דעלמא חיים משום "צובע", דהשמן שהוא מלאך המות חייב עבור זה שהוא "צובע" העבירה למצוה

אַזוי איז ידוע, [וואָס] דער בעל שם טוב הקדוש זאָגט^{כז}, [לרמז בלשון התוספות] [שבת עה.] שוּחַט דעלמא, [על מה שאמרו בגמרא] שוּחַט משום מאי מיחייב, משום צובע. [דהרמז בזה הוא, כן] שוּחַט דעלמא מיינט מען דעם 'מלאך המות', [וואָס] דאָס איז דער 'יצר הרע', [וואָס] ער איז דער 'מקטרג'^{כז}, [און ער איז חייב ווייל] ער איז צובע [העבירה למצוה].

^{כה} עיין בחובת הלבבות שער יחוד המעשה (פרק ה), ורבינו בחיי בראשית (בראשית ג, ו), יערות דבש (ח"א, דרוש ה ד"ה והבן זה), מטילת ישיש (פרק ג), אגרא דכלה (קרח ובלק), ועוד בכמה ספרים.

^{כז} הובא בשמו בספה"ק פן פורת יוסף בסופו (בפונטס אחרון) וז"ל: ושמעתי ממורי פירוש הש"ס (שבת עה.) השוחט דעלמא חייב משום צובע, וחד אמר משום נטילת נשמה, ופריך משום צובע וכו' אלא אף משום נטילת נשמה וכו'. כי היצר הרע נידון לעתיד (סוכה נב.), וקשה הא לכך נברא, וצריך לומר שעושה עצמו ליצר הטוב וכו'. ובזה יובן השוחט דעלמא חייב, וקשה הא לכך נברא, ומשני משום צובע, שהוא צבוע בדמות יצר הטוב ועל ידי זה נוטל נשמה, ופריך וכו', ומשני אף נטילת נשמה, ודברי פי חכם חן.

ובספר אורח לחיים (פרשת לך) וז"ל: והנה שמעתי בשם הבעל שם טוב ז"ל פירוש הגמרא דשבת דף ע"ה, שוחט משום מאי מחייב, רב אמר משום צובע כו'. ופירושו התוספות אשוחט דעלמא קאי. ומה בעי תוספות בזה. אלא דבעי לומר דרך רמז דקאי על מלאך המות, דלעתיד ישחוט אותו השי"ת, ואמר משום מאי מחייב, הלא ברא אותו השי"ת להסית לבני אדם כדי שיהא שכר ועונש, וא"כ עושה רצון קונו ומשום מאי מחייב, וזהו שפירשו התוספות אשוחט דעלמא קאי, ורצה לומר על מלאך המות ששוחט לכל עלמא, משום מאי מחייב, הלא נברא בשביל זה להסית לבני אדם. ואמר רב דחייב משום צובע, רצ"ל שצובע עצמו ומסית לבני אדם שיעשה מצות, ומראה להם פנים כאילו עושים מצות, והוא לא נברא אלא להסית לבני אדם שיעברו עבירות, ולא שיעבד את עצמו כמו אוהב נאמן איש טוב ומסית לעשות מצות, ובשביל זה לא נברא, ועל כן חייב, ודברי פי חכם חן.

^{כז} הג' לשונות שהזכיר רבינו כאן, הוא כמבואר בגמרא בבא בתרא (טז.) : במתניתא תנא, יורד ומתעה, ועולה ומרגיז, נוטל רשות ונוטל נשמה. [פירש"י: יורד למטה ומתעה את הבריות לחטוא, ועולה למעלה ומרגיז את חמת המלך בהשטנות, נוטל ממנו רשות להרוג את החוטא מכיון שנתנו רשות] וכו'.

אמר ריש לקיש, הוא שטן, הוא יצר הרע, הוא מלאך המות. הוא 'שטן', דכתיב (איוב ב, ז) וַיֵּצֵא הַשָּׁטָן מֵאֶת פְּנֵי ה'. הוא 'יצר הרע', כתיב התם (בראשית ו, ה) וְכָךְ יֵצֵר הָאֱלֹהִים, וְכָתִיב הָאֱלֹהִים (איוב א, יב) וְכָךְ יֵצֵר הָאֱלֹהִים אֶת הַשָּׁטָן וְיֵצֵר הָאֱלֹהִים מֵאֶת הַשָּׁטָן, דכתיב (שם ב, ו) אֵין אֶת נִפְשׁוֹ שְׁמֹר, אלאמא בדידיה קיימא [פירש"י: בדידיה קיימא ליטול את הנפש, והזהירו שלא ליטלה].

צד

ואלמלי השמן היה בא רק לפתות לעבירה הניכר לכל שהוא עבירה, היה הרבה מישראל שלא היו נשמעים לדבריו. אבל יען שצובע ומלביש זאת בלבוש של מצוה, ובפשטי התורה שאינם אמתיים, לכן נתפסו כל כך בעוה"ר אפילו לעונות חמורים ביותר

ווען ער 'רעדט אָן' יעדן צו טון אַן "עבירה", נישט יעדערער העט זיך געלאָזט, נישט יעדערער איז 'גרייט דערצו' ער זאָל חלילה טון אַן 'עבירה'.

נאָר [דער יצר הרע] ער פאַרבט אָפּ, מ'פאַלט אַריין אין צביעות, [און] אין סמיות עינים. מ'רעדט זיך איין [אז] ס'איז אַ "דרך התורה", [וממילא בא האדם לידי טעות ע"י התורה עצמה, ווין] ס'שטייט^{כז} זכה [איז] נעשית לו סם חיים, און חלילה די תורה הקדושה [עצמה באם] לא זכה [איז] נעשית לו סם המות.

ער רעדט [איין] און שטעלט אַריין 'אין די תורה אַריין' פאַלטשע דרכים. [וממילא] אפילו די וואָס זיי קענען [תורה], און זיי פאַרשטייען, און זיי ווייסן, [אַבער] דער בעל דבר טרעפט 'וועגן' וויאזוי אַריינצוכאַפּן יעדן, [אפילו] פּקקים, און חַכמים וּנְבוֹנִים. שטעלט ער אַריין פאַלטשע דרכים, פאַר'גאַנג'עט [און] באַהאַלטן אין די ווערטער [פון די תורה].

צה

ואף בעון עבודה זרה לא נתפסו בזמן בית ראשון, רק ע"י סברות המלוכשים בכבוד המקום ח"ו זיי ברענגען דאָך, [אז] די אַלע פריערדיגע עובדי עבודה זרה, ביים בית ראשון, איז גאָר געווען פאַרקערט, דורך גרויס 'אמונה'. ווייל זיי האָבן געהאַט גרויס פחד ואימה פאַרן באַשעפער, האָבן זיי געזאָגט [כין] מרוב גדולתו אֵין כבודו להשגיח בתחתונים, [און] אַזוי אַרומער האָט מען זיי אַריינגעכאַפט צו דינען די עבודה זרה, [ע"י שנתפתו לחשוב כי אדרבה זהו מכלל כבוד המקום ב"ה].

צו

וכן ברור אנוש לא התחילו בטעות העבודה זרה, אלא מחמת שחשבו בטעות לומר כי אין זה כבודו יתברך להשגיח בתחתונים, ושמסר הנהגת התחתונים בידי צבא השמים ווי דער רמב"ם זאָגט דאָך נאָך^{כט}, [אז] אַזוי האָבן זיך 'אַנגעהויבן' די עבודה זרה'ס [בימי דור אנוש, אלא שהאומות נתקלקלו אח"כ לכפור במקום, אבל בישראל שעבדו עבודה זרה בזמן בית ראשון לא עבדו כהאומות, אלא כפי טעות דור אנוש].

^{כז} בגמרא יומא (עב): אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב (ואתחנן ה, מד) וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מִשָּׁה, זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם מיתה. והיינו דאמר רבא, דאומן לה סמא דחייא, דלא אומן לה סמא דמוֹתָא. אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן רמי, כתיב פְּקוּדֵי ה' יִשְׂרָאֵל מִשְׁמָחִי לֵב (תהלים יט, ט), וכתיב אֲמַרְתָּ ה' צְרוּפָה (יש, יח), זכה משמחתו, לא זכה צורפתו [פירש"י: ביסורין ובגיהנם] וכו'.

^{כט} ברמב"ם (הל' עבודה זרה א, א-ב): בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי אותו הדור, ואנוש עצמו מן הטועים היה. וזו היתה טעותם, אמרו הואיל והאלקים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם, ונתנם במרום וחלק להם כבוד, והם שמשים המשמשים לפניו, ראויין הם לשבחם ולפארים ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון הקל ברוך הוא, לגדל ולכבד מי שגדלו וכבודו, כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך. כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ולשבחם ולפארים בדברים ולהשתחוות למולם, כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה, וזה היה עיקר עבודת כוכבים, וכך היו אומרים עובדיה היודעים עיקרה, לא שהן אומרים שאין שם אלוך אלא כוכב זה וכו'.

ואחר שארכו הימים עמדו בבני האדם נביאי שקר ואמרו שהקל צוה ואמר להם עבדו כוכב פלוני או כל הכוכבים וכו'. והתחילו כוזבים אחרים לעמוד ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דיבר עמהם ואמר להם עבדוני בכך וכך וכו'. ופשט דבר זה בכל העולם לעבוד את הצורות בעבודות משונות זו מזו וכו', וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והגורא מפי כל היקום ומדעתם, ולא הכירוהו וכו' אלא יחידים בעולם, כגון

צז

ועכ"פ כל פירצה ועבירה היה "מלובש" ונתלה באיזה סברא של "שכל ודעת", או באיזה סברא של "דרך התורה" אָבער על כל פנים ס'איז געווען "מלובש" עפעס אין אַ "דעת", אין אַ "דרך התורה".

נאָר ס'איז נישט אמת געווען, ... אַריין אין די נביאים, נאָר ס'איז געווען אַ כח היצר [במיוחד על זה, שפיתה אותם בלבושים כאלה, והוא יצרא דעבודה זרה]. והראיה, ווען מ'האָט גע'שחט'ן דעם יצר הרע פון עבודה זרה^ל, האָט זיך דאָס אויפגעהערט תיכף.

אָבער פריער^{לא} איז עס געווען "מלובש", איז עס געווען מלובש אין עפעס. נישט אַזוי 'פשוט' [להתפתות לעבירה גלויה], צו דעם האָט מען נישט געקענט מַפְתָּה זיין.

צח

ולזה יתן הקב"ה הכל על "מלבושיו", כי הכל נגרם רק ע"י "הלבושים" שונים שמתלבש בו השטן, לפי הצורך לפתות הבריות

דאָס איז דער פֿשט. דער יצר הרע וועט פרעגן מה כוחי לסבול הכל, קאָן איך דען די גאַנצע וועלט מַפְתָּה זיין? אַלע עבירות הענגט מען אָן אין מיר? [אָבער] הקדוש ברוך הוא נותן על "מלבושיו", דו האָסט אַזויפיל "לבושים" געהאַט, דו האָסט דיך מלביש געווען אַמאָל 'אַזוי' און אַמאָל 'אַזוי', [כדי] אַזוי אַריינצוכאַפן די וועלט, מיט פאַרשידענע 'נעמען', מיט פאַרשידענע 'לבושים'. מיט "לבושים" האָסטו אַריינגעכאַפט יעדן.

דאָס איז דער פֿשט, הקדוש ברוך הוא נותן על "מלבושיו".

[עד כאן מה שאמרתי כבר בביאור המדרש].

צט

ישוב קושיא ז

וכל זה היה ברורות הראשונים, שאז לא היה בכח השטן לפתות רק ע"י "לבושים" שיעברו שהוא דרך התורה והמצוה. אבל ברורות האחרונים בעוה"ר נתפסים על ידו אפילו לדברים שהם עבירות גלויות מבלי שום לבוש, ואפילו לידי מינות וכפירה גלויה, שהם דברים שאין שום מקום לטעות בהם

[והנה] אַזוי איז געווען 'פאַרצייטנס', [אז] אַלעס איז געווען "מלובש" [בלבוש של

תורה ומצות, ורק באופן זה היה בכחו של השטן להסית ולהדיח].

נאָר בעונינו הרבים, ביז ס'איז געקומען לְדוֹר אַחֲרוֹן, [וואָס] אפילו אָפענע, וואָס מ'זעט אָפען [שיש בן] הירוס הדת מיט כפירה און מינות וכל מנאצי ה', [און] ס'האָט גאַרנישט קיין 'לבוש' אויך נישט, מ'ווייסט גאַרנישט 'וואָס' דער לבוש איז, מ'האָט עס אפילו נישט 'מלביש' געווען נישט אין "דעת" און נישט אין "דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה", נישט אין די הערת השכל [און] נישט אין די הערת התורה. [נאָר] ס'איז אַלעס פאַרקערט [היפוך הדעת והתורה], און מ'ווערט [יִדְאָךְ] געכאַפט.

חנוך ומתושלח, נח, שם ועבר, ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל, עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו וכו'.

[ועיין גם ברמב"ן יתרו (כ, ג. ד"ה ובכאן אני מזכיר)].

^ל כמבואר בגמרא יומא (טו:) וסנהדרין (סד.) עיי"ש.

^{לא} כשנתפתו אחר זה, קודם ששחטו יצרא דעבודה זרה.

א מין 'סמיות עינים'. מ'זעט נישט [אפילו] קיין דברים ברויים פשמש.
[ס'איז] היפוך 'הדעת', אינגאנצן היפוך 'התורה', ס'האט נישט קיין שום מקום
ל'טעות, און 'אזוי גרויס' איז דער כח פונעם ס"מ, [כ]ן אפילו ס'טראגט גארנישט קיין
שום "לבוש", און אזוי ארומער ווערט מען [אויך] געכאפט, ווערט מען
אריינגעכאפט.

ק

והגם שהמתפתח הם מודמין בעצמם כאילו יש בזה איזה "לבוש", אבל באמתת הענין הם עבירות גלויות מבלי שום לבוש
מ'וויל זיך פאפן אז ס'איז [יא] דא עפעס א 'לבוש', און אויף דעם ארויף איז מען
[שוין] געכאפט^ל. אבער ס'איז בעונונו הרבים, ס'איז ערום און נאקעט, אן א שום
לבוש. ס'איז ערום, און ס'איז 'גארנישט מיט גארנישט'.

קא

וזה שדרשו במדרש תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך וגו' לכב "מרב כל", דפירוש עם דעת ועם תורה,
כשנסיונות היצר היה "מלוש" בלבוש של דעת ותורה. ועבדת את איביך זו היצר הרע, "בערום" "ובחפר כל",
כשנסיונות היצר כבר הם "ערום" מבלי שום לבוש של דעת ותורה

דאס קען זיין איז דא דער פשט אין מדרש.
[דהכתוב אומר] תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לכב "מרב כל",
מיט "דעת", און מיט "תורה". [דאך בזמן שעדיין היה בעולם רוב "דעת ותורה", לא עבדת את
ה' כראוי].

נאר וואס דען, ס'איז [אבער] געווען "מלוש" [העבירה בלבוש של איזה 'דעת' ואיזה דרך
'תורה'].

דעס זאגט ער [במדרש, תחת] אשר לא עבדת את ה' אלקיך "מלוש", ווייל מ'האט
נישט אכטונג געגעבן, מ'האט נישט גענוג 'אויפגעפאסט' אז מ'זאל זיך נישט פאפן
פון די "לבושים". און דער סוף איז נעבעך ועבדת את איביך, ווערט מען 'משועבד'
צום יצר הרע [הנקרא] 'אויביך', בערום, ווען ס'איז ערום "אן א שום לבוש" ווערט
מען אויך אריינגעכאפט.

קב

אזוי ווי בעונונו הרבים מ'זעט היינט [ווי] די וועלט איז אריינגעכאפט, מ'איז
פארבלענדט פון אזעלכע זאכן [וואס] מ'ווייסט נישטאמאל 'פארוואס', ס'איז נישטא
מיט 'וואס' [להטעות בזה], ס'איז אן קיין 'לבושים'.

[והגם] מ'וויל זיך איינרעדן אז ס'איז מ'לובש אין עפעס, אבער לא הייז דברים
מעולם, ס'איז 'גארנישט מיט גארנישט'.
[אזוי גרויס איז] כוחו של יצר הרע.

^ל נראה שרבינו אומר כן בכוונה עמוקה, להמליץ זכות על ישראל. דהנה אם נימא כי עתה גם המתפתח אחריו,
יודעים ומבינים שאין על זה שום לבוש, אם כן מה יהיה הלימוד זכות עליהם לעתיד לבא בעת שיתן הקב"ה את
כל העונות על "מלושיו". ולזה אמר רבינו שגם עתה בדור האחרון, עדיין נשאר דרך השטן כמאז לפתות בני
אדם ע"י איזה לבושים, אבל החילוק הוא בדורות הראשונים נלבש הפירצה בלבוש עב וגס שהוא "מלוש
גמור", אבל עתה הוא "א פאלטשע כיסוי", אבל בעצם אין זה ראוי להקרא בשם לבוש. וממילא כיון שסוף סוף
נתפתח רק מחמת שעבור הנגיעות רוצין לנקוט כהסכר דיש בזה איזה לבוש, על כן לעתיד שפיר יוכלו ליתן
גם עונות דורות האחרונים על "מלושיו".

קג

דאָס מיינט מען, דאָס איז דער פֿשט [במדרש] וְעִבְדָּתָ אֶת אִיבֶיךָ "עָרוֹם", [דתיבת] בָּעָרוֹם דְּרָשׁוּנֵט דער מדרש בָּעָרוֹם. [ותיבת] בַּחֲסָר כָּל, [דְּרָשׁוּנֵט דער מדרש] בְּלִי דַעַת, און בְּלִי תוֹרָה.

ס'איז נישטאָ קיין [שום] "דַּעַת" אָז מ'זאָל דאַרפֿן גיין דעם דרך, און ס'האָט נישט קיין שום "מקור התורה", [אלא אדרבה] ס'איז היפוך "התורה", און היפוך "הדעת", בַּחֲסָר כָּל. ממילא איז עס עָרוֹם, נאקעט, אָן אַ שום לבוש. לא עלינו ווי מ'איז 'פֿאַרקויפט' צו דעם יָצָר הָרַע, אָן אַ שום 'דִּרְךָ'.

קד

נישט אַזוי ווי פֿאַרצייטנס איז געווען, וואָס ס'איז געווען "מלוכש" אין דַּעַת און אין תוֹרָה, [שעל זה נאמר תחת אֲשֶׁר לא עִבְדָּתָ] מֶרֶב כָּל. דעמאָלט איז עס אויך געווען אַ גרויסער ביטערער עָוֶן, אָז מ'האָט זיך געלאָזט פֿאַרפֿירן פון די 'לבושים', פון די כוחות היצר.

קה

אַבער ביים סוף איז מען נעבעך אַזוי ווי ס'איז נעבעך בעיקבא דמשיחא, וְעִבְדָּתָ אֶת אִיבֶיךָ "עָרוֹם", ערום און נאקעט אָן קיין לבוש, [און] דאָך פֿאַלט מען אַריין. אַזוי ווי מ'זעט נעבעך היינט, מ'איז 'פֿאַרקויפט' [להמסיתים ומדיחים], מ'גייט נאָך נאָך דעם דרך פון הירוס הדת, און פון מינות און פון כפירה לאַ עָלִינוּ, [אפילו ווען ס'איז] אָפּען אָפּען, גָּלוּי לְעֵינֵי כָל, ווערט מען גאָר נמשך [מיט] דברים בדויים, מיט דברים בדויים שאין בהם שום ממש.

מ'קאָן עס אפילו נישט אָנהענגען אין קיין "לבוש", נאָר עפעס אַ 'פֿאַלטשע', א פֿאַלטשע 'כיסוי' ... דברים שאין בהם ממש איז עס.

ווען מ'זאָל נאָר אַ קוק געבן דערויף קען מען דאָך זען, [ווען מ'זאָל נאָר] אַ בליק געבן אויף דעם אַלעס מיט אַ 'תנועה של אמת', דעמאָלט זעט מען אָז ס'איז "גאָרנישט מיט גאָרנישט"²¹, קיין שום 'געשטעל' פון קיין ..

²¹ ומן הראוי לציין ענין קרוב לזה מדברי רבינו בשיחה עם הגה"צ האדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל, בליל ה' לך לך תשכ"ח (נדפס בכרך דברות קודש לסדר בראשית תשכ"ח), שנענה שם הגה"צ הנ"ל לעומת גדול הנסיונות של הציונות והנמשכים אחריהם (ובפרט לאחר בבלול המוחות בקין שנת תשכ"ז), כי הנסיון של כת ש"ץ לא היה נסיון כל כך גדול כמו הנסיון של עתה. ועל זה השיב רבינו בחכמתו, וז"ל [תחלה בקצרה]: לעולם די כת ש"ץ איז געווען א גרעסערע נסיון, נאָר וואָס דען ס'איז געווען גדולי ישראל.

[ואחר כך ביאר רבינו את דבריו באורן]: "ער" האָט דאָך באַוווּן אותות ומופתים נוראים. 'דעס' [של עתה] איז נישט קיין דוגמא [לזה], דאָס איז דאָך הבל הבלים, ס'איז דאָך נישטאָ פֿאַרוואָס [לטעות בוה], מ'איז פשוט 'אומזיסט' פֿאַרקויפט דערפֿאַר, ס'איז נישט פֿאַרוואָס. דער [נסיון כת ש"ץ איז געווען] [און] ס'איז טויזנטער מענטשן געווען [שעסע תשובה והראו אותות ומופתים] ... ער אַליין וכו', ער איז אַן איש פֿלאַי געווען, [וממילא] ס'איז געווען אַ 'מקום לטעות' [ועיין בויואל משה א, קעה], מ'האָט געזען [אצולן] נאָר תורה מיט עבודה מיט מדריגות, און טאָקע אָמַת'דיגע מופתים נוראים וכו'.

היינט איז עס דאָך הבל הבלים, [שנוסד על דין] א פֿאַר יונגאַטשעס, און ס'איז דאָך [אלעס] אַן תורה און אַן יראת שמים, נאָר כופרים גמורים וואָס יעדערער ווייסט [שהם כופרים], ס'איז קיינער נישט מסופק אין דעם, קיינער איז נישט מסופק [און] דעם איז אַ פֿת מיט כופרים, און זיי האָבן אָנגעפֿילט ארץ ישראל מיט עבודה וזה און מיט מינות און מיט כפירה, און זיי אַליין זענען 'גאָרנישט מיט גאָרנישט' הונדערט מאל, און [זיי האָבן] אוועקגעלייגט די תורה הקדושה במלוא מובן המלה, [כאילו] לא יזכר ולא יפקד, [און] מ'זאָל [זיך] גאָר איינערדן אז דאָס איז עפעס אָן ענין? אָז דאָס איז אַ דעוּר הבורא?

קו

ביאור הפסוק: כָּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר בַּאֲפֵלָה

בגמרא אמר רבי יוסי, שהיה קשה לו מדוע הוצרך הכתוב לומר כָּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר "בַּאֲפֵלָה", ולכאורה מה חילוק יש לַעֲוֹר בין אם הוא באורה או באופל, עד שראה סומא הולך באבוקה כדי שאחרים יראו אותו, ואז הבין דכוותה הכתוב לומר שיהיו "כסומים" שאין רואים בעצמם את הדרך האמת, וגם הוא "באפילה" שאין להם אחרים מי שיעזרו אותם על דרך האמת.

ווי די גמרא זאגט, די גמרא זאגט^ל דתניא אמר רבי יוסי, כל ימי הייתי מצטער על הפסוק (בפרשתן כח, כט) וְהָיִיתָ מִמְשֵׁשׁ בַּצְהָרִים כָּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר "בַּאֲפֵלָה", וכי מאי נפקא מינה לַעֲוֹר אם הוא בַּאֲפֵלָה או בָּאוֹר, [והלא] ער זעט דאָךְ נישט [בכל אופן]. ער האָט קיינמאָל נישט פאַרשטאַנען דעם פסוק.

קז

עד שבא מעשה לִידִי, איך האָב געזען אַ סומא, ער איז געגאַנגען ואבוקה בידו, ער האָט געהאַלטן אין די האַנט [האבוקה]. האָט ער געפרעגט, [אַז] דו ביסט אַ סומא, וואָס טראָגסטו מיט מיט דיר אַן אבוקה, וואָס העלפט עס דיר. האָט ער געענטפערט, [ווען] איך האָב אַן אבוקה בִּידִי, וועלן דאָךְ זען [די] 'אַנדערע' מענטשן, וועט זיך טרעפן אַנדערע מענטשן [וואָס] מ'וועט מיך אַרויספירן אויפן וועג, [פאַרדעם] האַלט איך די אבוקה בִּידִי, ווייל טאַמער ווערט טונקל וועט מיך אַן 'אַנדערער' אויך נישט זען, וועט מיך 'קיינער' נישט זען, וועט מיך קיינער נישט פירן. [איבערדעם] האַלט ער אבוקה בידו.

קח

האָט ער פון דעם פאַרשטאַנען [כוונת הפסוק] כָּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר "בַּאֲפֵלָה", [אַז] ס'איז נישטאָ ווער ס'זאָל אים אַרויס פירן. [והנמשל כִּי] מ'ווערט פאַרבלענדט [גם האחרים].

קט

די תורה הקדושה זאָגט נעבעך אין די תוכחה, וְהָיִיתָ מִמְשֵׁשׁ בַּצְהָרִים כָּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר בַּאֲפֵלָה, אַז מ'איז "בלינד" אין דער "פינסטער".

[והלא] ס'הייסט דאָךְ א 'אידישע' מלוכה, און מ'זעצט זיך אַנדרער און מ'מאַכט חוקים משפטים בלויז 'גוי'אישע' משפטים וכו', נו קאָן מען דאָךְ גאָר אוועקלייגן די גאַנצע תורה מיט אַלע מצות. ס'איז גאָרנישט צו פאַרשטיין מיטן שכל וויאזוי מ'פאַפט זיך אין דעם, ס'איז פונקט דער היפוך [ממה שהיה בימי ש"ץ], וואו קען מען דאָס צוגלייכן צו כת ש"ץ, דעמאָלטס ווען ס'איז [געווען] אַן אַמְת'דיגע נסיון. חלילה [ווען] ס'זאָל זיין היינט א טויזנט'סטל טייל [פון דעמאָלטס], ווען זיי העטן געווען 'אייןפאַך' שומרי שבת' נאָר, העט געווען סכנת נפשות [דער נסיון], העט טאַקע נישט געבליבן קיין איד [שלא יטעה אחריהם].

נאָר וואָס דען, נאָר איין זאך איז [מה שכהיום קשה יותר, ווייל] בימי ש"ץ, ס'איז געווען א גאַנצע וועלט, ס'איז געווען גדולי ישראל אויף די וועלט, און די גאַנצע וועלט איז געווען אַנדערש וכו'. גאַנצע געגענטער איז געווען וואָס מ'האָט אים יעדן טאַג מחרים ומנדה געווען, און מ'האָט לוחם געווען כמה צדיקים וקדושים אויף די וועלט, דאָס איז געווען דער 'חילוק' [דעמאָלטס פון היינט]. אָבער ווייטער, ס'איז נישט קיין דמיון די נסיונות [פון היינט צו דעמאָלטס], 'דאָס' איז דאָךְ הבל הבלים, ס'איז ממש כנגד השכל [לטעות בזה].

^ל בגמרא מגילה (כד, ב): דתניא אמר רבי יוסי, כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה, וְהָיִיתָ מִמְשֵׁשׁ בַּצְהָרִים כָּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר בַּאֲפֵלָה. וכי מה אכפת ליה לעור בין אפילה לאורה. עד שבא מעשה לידי, פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפילה, וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו, אמרתי לו בני אבוקה זו למה לך, אמר לי כל זמן שאבוקה בידי, בני אדם רואין אותי, ומצילין אותי מן הפחתין [פישי"י גומות] ומן הקוצין ומן הברקנין.

אז מ'איז בלינד אין דער "לעכטיג", איז נאך דא ווער ס'זאל 'ארויס פירן, ווער מ'זאל [אונז] ארויס פירן אויפן 'וועג', ס'איז דאך נאך לעכטיג. [מה שאין כן כשהוא] "באפילה".
[עד כאן פירוש הגמרא].

קי

ובמהרש"א הקשה לאידך גיסא, דאס הוא "באפילה" אם כן מה נפקא מינה אם הוא "עור" או שהוא פקח הרואה, ולמה הוצרך הכתוב לומר "כעור" באפילה

דער מהרש"א פרעגט^{לה}, מילא איז רעכט וואס דער פסוק זאגט [שיהיו] כְּעוֹר "בְּאֶפֶלָה", פֿאַר דעם בלינדן איז א נפקא מינה צי באפילה צי פֿאַר, [ונכמו שביאר רבי יוסי].

אָבער אז מ'איז [שוין] "בְּאֶפֶלָה", זעט 'ער' דאך נישט, און 'יענער' זעט נישט, וואָס א נפקא מינה [אז] ער איז אַן "עוֹר", ס'מעג זיין א 'זעענדיגער' [גם כן לא יראה כשהוא באפילה].

[ואם כן עדיין צריך ביאור בהפסוק], זאָל ער זאָגן [רק] כאשר ימשש "באפילה", וואָס איז א נפקא מינה [מה שהוא גם] "עוֹר".

קיא

ומתרג' מהרש"א, כי מי שהוא פקח הרואה, יודע איך לצאת אף באפילה, כיון שמכיר ויודע סימני השבילים המוליכים לדרך הנכונה. ולזה אמר הכתוב שיהיו "כעור" באפילה, כי לא יהיה להם שום סימנים וידיעה איך לצאת מהאפילה, וכדרך סומא שלא ראה מאורות מימיו

זאָגט דער מהרש"א, דאָס איז אויך א נפקא מינה [מה שהוא סומא]. ווייל וויבאַלד ער איז א 'זעענדיגער', אפילו ער איז "באפילה", 'ער' זעט נישט און 'קיינער' זעט נישט, אָבער ער האָט דאָך 'אַמאַל' [געהאט] געזען, ממילא געדענקט ער די סימנים פון די שטאָט, די גאַסן, וואָרן ער 'האָט' דאָך געזען, ער איז דאָך א זעענדיגער. פון די 'סימנים' קען מען עפעס 'אַנטאַפענדיג' צוקומען [צום וועג].
אז ער איז אָבער אַן "עוֹר", האָט ער דאָך קיינמאַל נישט געזען, ווייסט ער נישט קיין שום סימנים פון די שטאָט. און "בְּאֶפֶלָה" איז ער אויכעט, קיינער זעט אים נישט, ער זעט נישט און ס'איז נישטאָ ווער ס'זאל אים זען.
אַזוי אינאיינעם, איז שוין עפעס [גאָר שווער].
[עד כאן פירוש המהרש"א].

קיב

היוצא מזה לענין מצב דורינו:

בעונינו הרבים, זעט מען דאָך [היינט] וואָס דער פסוק האָט געזאָגט, ס'וועט קומען א צייט [וואָס] מ'וועט זיין אזוי ווי א "בלינדער". מ'וועט ניטאַמאַל וויסן דעם ריכטיגן דרך, - און מ'וועט קיינער [ארויס פירן], - מ'וועט אזוי זיין אזוי ווי מ'האָט

^{לה} במהרש"א (שם): וכי מה איכפת ליה לעור כו' אמר לו כל זמן שאבוקה בידי, בני אדם כו'. יש לדקדק כיון דבאפילה אין בני אדם רואין אותו, אכתי תקשי אמאי נקט קרא "עור", וכי מה אכפת באפילה בין עור לפקח. ויש לומר דמכל מקום הפקח כיון שידוע לו מבואי העיר ושביליה, גם באפילה יודע קצת לכיון בהן להציל עצמו מן הפחתים כו'.

קיינמאל נישט געזען. דאָס איז טייטש שְׂכַחַת הָאֵמֶת, ס'ווערט נשתכח דער אַמְת'דיגער דָרַךְ, אזוי ווי אַ בלינדער.

און מ'איז "בְּאֶפְלָה". בעונונו הרבים ס'איז נישטאָ 'ווער' ס'זאל אַרויסשלעפן, 'ווער' ס'זאל פירן דעם בלינדן, בעונונו הרבים.

אזוי ווי דער פסוק זאָגט, [און] ווי די הייליגע חכמים האָבן אזוי געטייטשט דעם פסוק, וְהָיִיתָ מִמָּשֵׁשׁ בַּצְּהָרִים כְּאֲשֶׁר יִמָּשֵׁשׁ "העור בְּאֶפְלָה".

קיג

דברי התוכחה בפסוק זה הם סובבים רק על מצב "דור הזה", כי בדורות שלפנינו עדיין היה להם מי שיורה אותם את הדרך הנכונה

אויף וועמען אַרויף האָט מען דאָס געזאָגט דער פסוק? – דאָ אינעווייניג. – [והלא] 'פריעריגע' דורות זענען זיכער בעסער געווען ווי די 'היינטיגע', ס'איז נאָך געווען 'ווער' ס'זאל אַרויספירן, [וממילא] איז מען אַנדערש געווען [דער דור].

[אָבער] וואו האָט מען נאָך [געהאַט] אַזאַ נידעריג דור, אזוי ווי מ'זעמיר היינט. [און] חלילה קיין 'אָרגער דור' קען מען שוין נישט דערוואַרטן, חלילה וואָס קען שוין זיין אָרגער.

היינט וואַרט מען שוין נאָר אַ יְשׁוּעָה שְׁלִימָה.

[וממילא] פאַרשטייט מען דאָך אויף 'וועמען' האָט דאָס דער פסוק געזאָגט בעונונו הרבים, גיכער קאָן מען דאָך פאַרשטיין [אז] דאָס איז נאָר אויף 'אונזער' דור.

קיד

דער פסוק זאָגט וְהָיִיתָ מִמָּשֵׁשׁ בַּצְּהָרִים כְּאֲשֶׁר יִמָּשֵׁשׁ "העור בְּאֶפְלָה" ! דאָס איז נעבעך אונזער דור !

אזוי זעה מיר אויס בעונונו הרבים, מ'איז פאַרבלענדט. מ'וואָלט כאַטש גערן געוואָלט מ'זאל 'אַרויס' גיין, און גיין אין 'דרך האמת', [נאָר] מ'איז "פאַרבלענדט" אין די "פינסטערניש", נישטאָ ווער ס'זאל אַרויס פירן אויפן אַמְת'דיגן 'דרך'.

קטו

נאָר וואָס דען, איין זאך איז נאָר דאָ, [וואָס] דאָס קאָן האָבן [אויך] אַ 'בלינדער' אין די 'פינסטערניש' !

ער קאָן זיך דערמאָנען אַז ס'איז דאָ אַ באַשעפער, אַ בּוֹרָא עוֹלָם ! מ'ברויך זיך אין 'האַרץ', אין די נְקוּדָה שְׂבָלָה, זיך מְדַבֵּק זיין אין באַשעפער ! און בעטן דעם בורא כל עולמים !

[בבחינת] וְלֹא שְׂכַחְתִּי מִלְּבָרְכְךָ לִי.

מ'זאל זיך נישט 'פאַרגעסן'.

ס'איז אַן ענין פון לא שְׂכַחְתִּי, מ'זאל זיך נישט 'פאַרגעסן'.

מ'זאל 'געדענקען', [און] מ'זאל זיין דְּבוּק אין באַשעפער. [מ'זאל] בעטן דעם בורא כל עולמים [להאיר לנו את הדרך], אז מ'איז אין אַזאַ מצב, אין אַזאַ דור [שנתקיים בן] כְּאֲשֶׁר יִמָּשֵׁשׁ הָעוֹר בְּאֶפְלָה.

¹¹ כמו שביארנו לעיל (בישוב קושיא ו') בכוונת זה הפסוק. (והוא בחלק הרגיש השייך לחלק ב').

קטז

ביאור הפסוק: וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם

[קושיא ג]

ברש"י: אין לך אלא כהן שבימך כמו שהוא

איך האב אינזין געהאט [לפרש], איך האב פארגעסן צו זאגן [קושיא זו בין הקושיות, על הא דכתיב בפרשת ביכורים] (כו, ג) **וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם**, זאגט רש"י, אין לך אלא כהן שבימך "כמו שהוא".

קיז

ויש להבין מה מוסיף רש"י באומרו "כמו שהוא", דלכאורה מיותר הוא. וכמו שמצינו ברש"י בפרשת שופטים שלא הוסיף כן

איך האב מיך אמאל געשטעלט שוין דערויף, [דלכאורה קשה] וואס דארף ער זאגן "כמו שהוא", אודאי נאך "אזוי ווי ער איז", [והיה סגי שיכתוב רש"י כאן כמו שכתב בפרשת שופטים], אין לך אלא 'שופט' שבימך¹⁷, ווייסט מען דאך שוין, נו אודאי. וואס ברויך ער זאגן, [וואס] זאגט ער צו "כמו שהוא".

קיח

ישוב קושיא ג (באופן ראשון) - ממה שאמרת כבר

רש"י בא להוסיף דהו רק בתנאי שהמנהיג אומר דעת תורה כפי דעת עצמו "כמו שהוא", ולא באופן שנשפע מדעת אנשי הדור ואומר כמותם

איך האב שוין אמאל געזאגט לאנג [צוריק] שוין¹⁸, [לחרץ] אז דער פשט איז כמו שהוא, על כל פנים אזוי ווי "ער" איז, און נישט אז ער איז נשפע פונעם "דור", אז ער זאגט ווי "זי".

¹⁷ ברש"י פרשת שופטים (יז, ט): וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם. אפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו, אתה צריך לשמוע לו, אין לך אלא שופט שבימך.

¹⁸ בס"ג שופטים תשט"ז, תבוא תשט"ז, נדפס בחידושי תורה תשט"ז. וז"ל בפרשת תבוא (במקור): וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם, פירש"י אין לך אלא כהן שבימך כמו שהוא. והקשה הרמב"ן ז"ל, ולא הבינותי זה, כי בענין הזקן ראוי לומר אל 'השופט' אשר יהיה בימים ההם, אע"פ שאינו גדול וחכם כשופטים הראשונים אשר היו לפניו מן העולם, צריך לשמוע לו, יפתח בדורו כשמואל בדורו, אבל בהקרכת הבכורים למי יביאם אם לא לכהן אשר יהיה בימיו וכו'.

והנה יש לדייק עוד בדברי רש"י ז"ל מה שמסיים "כמו שהוא", שלכאורה הוא מיותר, אחר שאמר אין לך אלא כהן שבימך. ויותר קשה דבפרשת שופטים עה"פ ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, לא פירש רש"י רק אין לך אלא שופט שבימך, ולא דייק לומר כמו שהוא. דלכאורה הסברא היא להיפך וכקושיית הרמב"ן ז"ל, דבשופט צריך יותר להשמיענו שצריך לשמוע אליו כמו שהוא, משא"כ בהקרכת בכורים אין צריך להשמיע כל כך, דהוא פשיטא, ולבסוף שם לא דייק רש"י ז"ל לומר "כמו שהוא" רק כאן בבכורים, והלא דבר הוא, דידוע שרש"י ז"ל היה לו כוונה מיוחדת בכל דיבור ודיבור.

ונראה ליישב הערת הרמב"ן ז"ל על רש"י, דהנה ידוע מספרים הקדושים טעם על מה שאומרים בשמונה עשרה אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב כל אחד בפני עצמו וכו', מפני שכל אחד מהאבות הקדושים עבדו את השי"ת במדה ובחינה אחרת וכו'. והנה הרא"ה ז"ל כתב בספר החינוך (מצוה ש"ט) בטעם שצוה השי"ת להעלות הכל לירושלים בכור ומעשר וכו', מפני שדבר זה שעלו ישראל לירושלים היה התחזקות גדולה להכלל ישראל שראו גודל קדושת הכהנים ועבודתם וכו' והשפיע יראת שמים בכל אחד מישראל וכו', ועל כן עלה האיש אל הכהן לקבל קצת מבחינת עבודתו וישפיע עליו מקדושתו. וזה שאמר הפסוק הגדתי היום לה' "אלקיך", היינו שאני רוצה בבחינת אלקות על המדה שלך וכו', ואני רוצה להיות נשפע מעבודתך.

והנה כיון שהיו צריכין לומר לכהן דיבורים כאלו, אם כן לפעמים ימצא כהן שיהיה נראה לעין שאין לו השפעה יתירה בעבודת ה' יותר מזה האיש העובד בשדה וכו', אם כן היה הסברא נותנת שלא לומר פרשה זו וכו', על כן צריך הפסוק להשמיענו כאן דאין לך אלא כהן שבימך, שבכל אופן צריך לומר נוסח זה הגדתי היום לה' "אלקיך", ומושב קושיית הרמב"ן ז"ל על רש"י.

קיט

שוב קושיא ג (באופן שני)

רש"י בא להוסיף דהוה רק בתנאי שהמנהיג מכיר ויודע את ערכו "כמו שהוא", לעומת דורות הראשונים. ולא באופן שסובר שכחו גדול כמו בדורות הראשונים

נאָר דאַכט זיך [היצט, אז] דאָס קאָן מען זאָגן אַנדערשט אויך.

ער זאָגט טאַקע אַין לך אלא שופט שבימין, [וכן אין לך אלא 'כהן' שבימין, כי הכהנים הם המורים]. [אָבער] דעסטוועגן זאָלסטו דיר נישט איינרעדן [שכוחו גדול כמו השופטים שבדורות הראשונים], ווייל טאַמער רעדט ער זיך איין אַז ער איז טאַקע דאָ, ער מיינט אַז ער איז טאַקע אַזוי ווי די פריערדיגע, אַז ער פאַפט זיך [אַליין], און 'יענער' פאַפט זיך אין אים, דעמאָלטס טויג שוין נישט, דעמאָלטס איז נישט גוט.

קכ

[ולזה כתב רש"י] ס'דארף טאַקע זיין אין לך אלא שופט שבימין, אָבער "כמו שהוא", ער זאָל וויסן [אז ער איז נאָר] "אַזוי ווי ער איז", ער איז נישט 'דעס', ער זאָל וויסן אַז ער איז נישט ווי די פריערדיגע.

ער זאָל נישט האָבן 'דעם' חשבון [כזה], נישט 'ער' און נישט 'יענער'.
נאָר ער זאָל וויסן כמו שהוא.

קכא

אז ער ווייסט כמו שהוא, אַז ער ווייסט דעם אמת, וויאָזוי מ'האַלט, [דעמאָלטס] גייט ער אין דעם דרך פון די 'פריערדיגע', [דעמאָלטס] דארף מען אים טאַקע צוהערן. [מה שאין כן] טאַמער איז ער נישט כמו שהוא.

אמנם לפי האמת יש להבין דהרי לפעמים נמצאים באמת כהנים כאלו שאי אפשר להיות נשפע מהם וכו', ואם כן איך צותה התורה הק' לומר לכל כהן בזה הנוסח ה' אלקיך וכו'. ולזה מדייק רש"י במתק לשונו לומר אין לך אלא כהן שבימין "כמו שהוא", היינו שלא נשתנה מכח השפעת הדור, ולא נעשה משוחד מאחרים, רק הוא "כמו שהוא" בהוייתו, שאין לו שירות אחרת רק עבדות השם ב"ה, שאינו נשפע משום אדם בעולם ואינו עושה מחיר במצות, לכהן כזה יכולין לבוא ולומר הגדתי היום לה' אלקיך. (ועיין עוד בזה בס' שופטים תשט"ז). ובזה מיושב למה כתב כן רש"י דוקא כאן בכהן, ובפרשת שופטים לגבי השופט לא דייק לומר "כמו שהוא". דהנה אצל השופט פשיטא שהוא כן, וכדאיתא במדרש רות (רבה א, א) וַיְהִי בִּימֵי שָׁפֵט הַשְּׁפָטִים, אוי לדור ששפטו את שופטיהם, דאם השופט וא משוחד מאחרים הרי אינו נקרא "שופט", שהרי אחרים שופטים אותו, דהיינו אותן בני אדם שהוא משוחד מהם, ואם התורה הקדושה קורא אותו "שופט" פשיטא שהכוונה הוא על שופט כזה שאין אחרים שופטים אותו, ואין צורך לרש"י לדייק שם ולומר "כמו שהוא". משא"כ כאן אצל הכהן, דגם אם הוא משוחד מאחרים יכול להקרא "כהן", על כן הוצרך לדייק ולומר אין לך אלא כהן שבימין "כמו שהוא" בהוייתו, שאין יד אחרים באמצע, רק הוא בעצמו הוא כמו שהוא, ועובד רק את השיי"ת, אז שפיר אומרים לו בנוסח הגדתי היום לה' "אַלְקִיךָ", והיינו שהוא רוצה בהשפעתו, דאל"כ שאינו "כמו שהוא" רק הוא מושפע גם מאחרים, אז אין לבקש השפעתו ולומר נוסח זה לה' אלקיך:

וכן כתב מזה רבינו ביואל משה (א, קסא) וז"ל: וכבר אמרתי על הכתוב בפרשת שופטים וּכְאֵת אֵל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֵל הַשְּׁפָט אֲשֶׁר יִהְיֶה בִּימֵי הָהֶם, ובספרי הובא ברש"י ז"ל שם, אין לך אלא שופט שבימין. וקשה הלשון בקרא שאמר "אֲשֶׁר יִהְיֶה" בִּימֵי, שהוא יתיר נפיש, וסגי ליה למימר אל השופט 'שבימים' ההם וכו'. אולם הוא הדבר אשר דברנו, שהקפיד הכתוב לומר אל השופט אשר יהיה, דרצה לומר שהוא יהיה 'השופט' בדור, ולא שהדור 'ישפטו אותו' וישפיעו עליו, ואוי לדור ששפטו את שופטיהם, ואין זה "שופט" שבימין, אלא "נשפט" מצוק העתים והזמנים של שפלות הדור בעונותינו הרבים.

ובפרשת תבוא על הכתוב אֲשֶׁר יִהְיֶה בִּימֵי הָהֶם, כתב רש"י ז"ל אין לך אלא כהן שבימין "כמו שהוא", הנה הוסיף רש"י ז"ל לומר "כמו שהוא", ואינו מובן מה משמיענו בזה, דבודאי אינו אלא כמו שהוא. ולפי הנ"ל אפשר לומר שבא להשמיענו שאין זה אלא אם עכ"פ הוא כמו שהוא בעצמו ובדעתו, ולא כדעת העולם המשפיעין, וכולי ע"ל לא דני גמירי, ובפרט בדור השפל אשר חוצפה יסג. ובחידושי תורה (תשט"ז, פרשת תבוא) אמרתי טעם למה כתב רש"י זה בפרשת תבוא ולא בפרשת שופטים, ולא עת להאריך פה בזה.

קכב

[ועל דרך זה הזהיר הכתוב]^{לט} **אם רוח המושל יעלה עליך, מקומך אל תנח, נדאף אם אתה מתעלה להיות מושל, תכיר את 'מקומך' ומעמדך, על דרך שאמרו^מ איזהו חכם 'המכיר את מקומו'.**

קכג

ביאור הפסוק: ונתנה ה' לראש ולא לזנב

[קושיא ט]

לכאורה אומרו "ולא לזנב" הוא מיותר, דה מוכן ממילא מאמרו "לראש", כי הלא ראש אינו זנב

מ'זאגט דאָ [בפרשת הברכות שבפרשתן], ונתנה ה' לראש ולא לזנב.

[ולכאורה] ס'איז דאָך עפעס אזוי ווי אַן איבעריגער פסוק [מה שמוסיף "ולא לזנב". שהרי] א' "ראש" איז נישט קיין זנב, [און] א' "זנב" איז נישט קיין ראש. [ואם היה אומר רק] ונתנה ה' "לראש", ווייסט מען אדאי [אז] "ולא לזנב".

קכד

[קושיא י]

הלא ברכות אלו נאמרו לכל ישראל, והאך אפשר שכולם יהיו "ראשים"

און דערנאָך, [הלא] דאָס גייט אַרויף אויפן גאַנצן כלל ישראל, נו איז דען יעדער א' "ראש".

קכה

הקדמה לשוב קושיא ט^י

בתרגום יונתן מפרש "למלכין ולא להדיוטין", דונב הוא כינוי להדיוט. ומצינו דלפעמים יש 'הדיוט' הקופץ 'בראש'

נאָר דער אמת, ס'איז פאַרהאַנדן [גם הדיוט שנעשה ראש].

ווי דער תרגום יונתן זאָגט, ונתנה ה' "למלכין ולא להדיוטין". טייטשט ער לזנב מיינט מען א' הדיוט, [און] לראש ווערט אָנגערופן בחינת מלכות. אַמאָל איז פאַרהאַנדן הדיוט קופץ בראש^{מא}, אַז דער 'הדיוט' ווערט א' 'ראש'.

קכו

וכמו שמצינו בגמרא דבעון הדור יש שממנים מן השמים פרנסים שאינם הגונים, ועי' נופלים לבורות נשברים

ס'איז אַמאָל דאָ [אז] בעון הדור גיט מען 'אזעלעכע' מנהיגים.

[ווי] ס'שטייט אַרויס אין די גמרא אין בבא קמא (נב.), **כְּדִרְגִּיז רַעֲיָא עַל עֲנָא עֲבִיד לְנִגְדָא סְמוּתָא^{מב}**, שטעלט ער א' בלינדע שאָף וואָס זי פירט זיי, יעדע [סטאדע פון] שאָף

^{לט} בקהלת (י, ד): **אם רוח המושל יעלה עליך, מקומך אל תנח, כי מרפא יצית חטאים גדולים.** ועיין בקהלת רבה שם: אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח, כי באתה לך ממשלה, אל תנח מדת ענוותנותך. ללמדך שכל המניח ענוותנותו, גורם מיתה לעולמו וחטאת לדורו וכו'.

ובאבן עזרא שם כתב: בעבור שהזכיר למעלה (קהלת ט, יז) כי דברי החכם נשמעים יותר מדברי המושל בפסילים, שב להזהיר החכם, אם עלית בחכמתך עד מעלת הממשלה, כענין (שם ד, יד) כי מבית הסורים יצא למלך, מקומך אל תנח, והענין שפלת רוח [שלך אל תנח]. או ענינו שיתעסק גם בחכמה תמיד כמו שהיה בתחילה, כאילו לא זו ממקומו ולא עלה למדרגה עליונה כנגד האדם. ודע שאם התרפית, יניחך הרפוי עם חטאים גדולים [וזהו שאמר כי 'מרפא' יצית חטאים גדולים]. ויותר נכון וכו', כי העווב הממשלה יעווב חטאים גדולים וכו'. - [ועיין עוד בחובת הלכות שער הכניעה פרק ז].

^מ מאמר זה מובא בכמה ספרי קודש בשם חז"ל. ועיין במשנה דאבות (ו, ו) שזהו אחד מהמ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, "המכיר את מקומו". ועיין עוד בגמרא סנהדרין (לז).

^{מא} מלשון הגמרא מגילה (יב). ובאסתר רבה (ד, ו): מה ראה ממוכן לקפוץ בעצה תחלה, מכאן שהדיוט קופץ בראש.

הָאָט דאָך פאַרנט אַ 'שאַף' וואָס די צאָן גייט נאָך נאָך איר, [און] כּד רגזי רעיא על ענא שטעלט ער אַ בלינדע שאַף [אין פאַרנט], און זיי גייען אַלע נאָך, און פאַלן אַריין אין בורות נְשִׁבֹּרוֹת^{מב}.

קכז

ס'איז פאַרהאַנדן אַמאָל [א בחינה פון] נְתַנְנִי ה' בְּיָדִי לֹא אוֹכַל קוֹם^{מד} (איכה א, יד). אַסאַך דרשות אין מדרש איז דאָ [על פרנסים שאינם הגונים].

קכח

ישוב קושיא מ-

וזה שאמר הכתוב אצל הברכות, ונתנה ה' "לראש", שתהיה מסור ונתון אל מי שהוא באמת בבחינת ראש, ולא "לזנב", למי שהוא בחינת זנב והדיוט שנעשה ראש, על דרך 'הדיוט קופץ בראש' איבערדעם זאגט ער ונתנה וגו'.

אין די "ברכות" שטייט ונתנה ה' "לראש", דער בורא כל עולמים וועט דיך 'איבערגעבן'^{מה} פאַר אַזעלעכע^{מז} וואָס איז טאַקע אמת אַ "ראש", וְלֹא לְזָנָב, נישט פאַר אַ 'הדיוט קופץ בראש'.

[ווייל] ס'איז פאַרהאַנדן אַמאָל אַז טאַקע דער 'ראש' איז נעבעך, דער 'ראש' איז דער 'זנב', [ולכן הוצרך להדגיש "ולא לזנב"], דער בורא כל עולמים וועט דיך איבערגעבן [למי שהוא באמת ראש, ולא למי שהוא בחינת זנב שנעשה ראש].

קכט

ולעומת זה אצל הקללות שבתוכחה אמר הכתוב וְאֶתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב, דהיינו למי שהוא 'הדיוט' שנעשה ראש און ס'שטייט דאָרטן אין די "תוכחה" ווידער פאַרקערט, שטייט^{מז} ונתנה ה' לזנב ולא לראש, [והיינו שתהיה תחת מי שהוא בחינת זנב שנעשה ראש, ולא למי שהוא באמת ראוי להיות ראש].

זאָגט מען גאָר פאַרקערט, דאָס אַליין, אַז מ'וועט ענק 'פירן' [בבחינה כזה]. ביז מ'פאַלט אַריין [על ידי ראש כזה, להבחינה] אַזוי ווי ער זאָגט דאָ [בַּעֲרוֹם וּבְחֶסֶד כָּל], ער 'פירט דאָ אויס' [בהמשך הפסוקים שם בהתוכחה, אַז] ס'איז ערום, און ס'איז נישטאַמאָל גאָר 'מלוּבש' [בדבר מצוה], און מ'פאַלט אַריין [גם בזה] בעוּנוֹנו הרבים.

^{מב} ופירש"י שם: עֶבֶד לַנֶּגֶד סְמוּמָא. לְעוֹ המושכת, מנקר עיניה, ונכשלת ונופלת 'בבורות', וְהַעֲדָר אחריה. כן כשהמקום נפרע מושנאי ישראל, ממנה להן פרנסים שאינם מהוגנין.

^{מז} מלשון הפסוק בירמי' (ב, יג): כִּי שְׁתִּים רְעוֹת עָשָׂה עָמִי, אֲתִי עָזְבוּ מִקֹּדֶם חַיִּים, לְחֻצֵּב לָהֶם בָּאֲרוֹת, בָּאֶרֶץ נִשְׁכָּרִים, אֲשֶׁר לֹא יָכֹלוּ הַמַּיִם. - ומפרש רש"י: ללכת אחרי העכו"ם, שהם כבורות של מים מכונסין ונשכרין ונסדקין, ומימיהם נבלעים בסדקיהם.

^{מד} וז"ל רבינו בהקדמת על הגאולה ועה"ת: ואמר הכתוב נְתַנְנִי ה' בְּיָדִי לֹא אוֹכַל קוֹם, איככה נוכל וראינו ח"ו ברעה אשר ימצא את עמי, ומי שעדיין זוכר קצת את הדעת תורה שהיה להמנהיגים שבדורות שלפנינו, לא יוכל ליתן מְרֻדָּע לרוחו וְשָׁקֵט לנפשו על המצב הנורא השורר כעת בעונונו הרבים. אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים.

ועיין במדרש שיר השירים (הנדפס לאחרונה מכת"י, ה' ז') מְצֻאוֹנֵי הַשְּׁמֵרִים הַסְּכָבִים בְּעִיר. ר' יהודה ור' נחמיה, חד אמר במלכיות הכתוב מדבר וכו'. וחד אמר בשומרים שבכל דור ודור הכתוב מדבר, שנאמר נְתַנְנִי ה' בְּיָדִי לֹא אוֹכַל קוֹם.

^{מה} זהו פירוש תיבת "ונתנה".

^{מז} ולזה לא אמר ונתנה ה' "ראש", רק "לראש", שתהיה נתון ביד מי שהוא "ראש". (ובזה מיושב קושיא י').

^{מז} הכוונה על הפסוק (כח, מה) הוא יְהִיֶּה לְרֹאשׁ וְאֶתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב.

קל
סיום התורה

איבערדעם איז דאך, די תוכחה ווערט דאך געליינט - שטייט דאך אין גמרא^מ אז דער מקור איז פון עזרא - סוף פונעם יאָר, טאַקע 'פאַר' די הייליגע טעג, [כדי שתכלה שנה וקללותיה].

איין שבת פאַר ראש השנה דאַרף מען ליינען עס, צום סוף פונעם יאָר. נאָר דער שבת פאַר ראש השנה (פרשת נצבים) דאָס קער שוין צום 'נייעם' יאָר, [יען כ"י כַּל בְּרִכָּאָן זְלִילָא וְתַתָּא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָא תְּלִיין (זוהר יתרו פח:), 'וואָס' ס'טוט זיך [אַפ] אין די וואָך, ווערט געטון [בשמים] א שבת דערפריער. [ולכן] דער לעצטער שבת (פרשת נצבים) דאָס קער שוין צו "ראש השנה".

איבערדעם ווען ס'איז דער לעצטער שבת אינעם יאָר^ט (שבת תבוא, שלפני שבת נצבים) ליינט מען די תוכחה, [כדי] ס'זאל זיין תְּכִלָּה שָׁנָה וְקִלְוִיתֶיהָ.

קלא
התחלת ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאל העלפן, זאל מאַיר זיין עיני ישראֵל. דער בורא כל עולמים ירחם על עמו, על עמו ועל ארצו. דער בורא כל עולמים זאל משפיע זיין בלככות בני ישראל, אז מ'זאל מיר נאך די זכיה האָבן תשובה צו טון, אין די פאַר טאָג ביז צו די הייליגע טעג. מ'זאל מיר אַריינגיין אין די ימי הדין והמשפט, [באופן וואָס] מ'זאל מיר נאך מיט 'עפעס האָבן' [מיט] וואָס צו קומען, צו פאַררעכטן 'עפעס כאַטש' וואָס מ'האָט פוגם געווען. מ'זאל די זכיה האָבן צו קומען מיט "מצות" ומעשים טובים.

קלב
הוספה להדרוש

ישוב קושיא ז (באופן שני)

התורה ומצות שאדם מקיים בעולם הזה, הם נעשים לו "לבושים" בעולם העליון, הנקרא חלוקת דרבנן אין פֿשטות קאָן זיין [בביאור המדרש שבקושיא ז].

^מ בגמרא מגילה (לא:): תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבת השנה תורה קודם ראש השנה. אמר אביי ואיתימא ריש לקיש, כדי שתכלה השנה וקללותיה. בשלמא שבמשנה תורה איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה, אלא שבתורת כהנים, אטו עצרת ראש השנה היא. אין, עצרת נמי ראש השנה היא, דתנן (ראש השנה טז). ובעצרת על פירות האילן. ובתוספות שם: שאלו בבית המדרש של רבינו נסים, למה מחלקים פרשת נצבים וילך לשנים כשיש ב' שבתות בין ר"ה לסוכות בלא יוה"כ, ואין מחלקין מטות ומסעי שארוכות יותר, והשיב לפי שבאתם נצבים יש קללות שקלל ישראל ורוצה לסיימם קודם ראש השנה. וקשה שאנו לא מחשבינן הקללות שקלל משה ישראל [באתם נצבים] כדמשמע בפרק המוכר את הספינה (כ"ב פח:). וכו'. ועוד קשיא לפי סברתו, אמאי אין קורין האזינו קודם ר"ה שהרי גם שם יש קללות, מזי יעב ולחומי רשף.

לכך נראה לי הטעם שאנו מחלקים אותן, לפי שאנו רוצים להפסיק ולקרות שבת אחת קודם ראש השנה בפרשה שלא תהא מדברת בקללות כלל, שלא להסמיך הקללות לראש השנה. ומטעם זה אנו קורין במדבר סיני קודם עצרת, כדי שלא להסמיך הקללות שבבחוקותי לעצרת.

^ט השבת האחרונה, שעדיין ישנו שבוע שלימה לאחר השבת, בתוך שנה זו.

די "מצות" ווערן דאך אנגענופן לבושים דרבנן, זיי ווערן דאך אנגענופן מיטן נאמען "לבושים", חלוקא דרבנן לעולם הפא בגן עדן, אזוי ווי מ'זאגט אין די תפילה, מ'מאכט זיך א "לבוש" .. מ'ווערט נתעטף בחלוקא דרבנן לעולם הבא בגן עדן, ס'ווערט אנגענופן חלוקא דרבנן¹.

די לבושים וואס מ'האט פון "תורה און פון "מצות", דאס זענען "לבושים" מיט וואס מ'וועט קומען אויף יענעם עולם, די לבושים (רוחניים) פון יעדן מענטש.

קלג

ובדורות הראשונים, אף שהיו גם נסיונות, ונכשלו בחטאים מסוימים, אבל לעומת זה היו ממלאים בתורה ומצות, שהם בחינת "לבושים" בעולם העליון. אבל בדורות האחרונים, גם המצות אינם בשלימות הראוי, ואם כן גם הלבושים אינם כראוי בעוה"ר

איבערדעם, אין [די] פריערדיגע דורות, כאטשיג מ'האט זיך פארלייגט [דער בעל דבר] אויף 'אייניגע' זאכן, פונדעסטוועגן איז יעדער געווען ממולא מיט "מצות און מעשים טובים", מ'איז געווען "מלובש" [בחלוקא דרבנן].

אבער אין די לעצטע דורות, אלעס איז מיט 'פגם', מ'טוט נישט קיין שום מצוה 'בשלימות', [ס'איז] נישטא די נקודת הלב [בכל מצוה] ווי ס'העט געברויכט צו זיין, מ'איז 'געכאפט' אין יעדן פרט, [ונמצא כי אין לנו הלבשים כראוי להיות, נאך] מ'איז ערום ויחף (ישע"י, כ, ב), ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה אזוי ווי דער פסוק זאגט (איוב א, כא), מ'איז ערום ויחף, מ'איז נאקעט אן 'לבושים' [של מצות ומעשים טובים].

¹ בנוסף לשם יחוד שקודם עטיפת הטלית: הריני מתעטף גופי בציצית, כן תתעטף נשמתי וכו'. וכשם שאני מתכסה בטלית בעולם הזה, כך אצקה לחלוקא דרבנן ולטלית נאה לעולם הפא בגן עדן.

² כמבואר בזוהר הקדוש (ח"א דף טו): ורוא דמלה, כמה דיהבי לנשמתא לבושא דמתלבשא ביה למיקם בהאי עלמא, הכי נמי יהבי לה לבושא דזהרא עלאה למיקם ביה בההוא עלמא, ולאסתכלא בגו ההוא אספקלריא דנהרא מגו ההוא ארץ החיים. תא חזי, משה לא יכיל לקרבה לאסתכלא במה דאסתכלא, אלא כד אתלבש בלבושא אחרא, כמה דאת אמר (משפטים כד, יח) ויבא משה בתוך הענן וייעל אל ה'הר, ותרגום במציעות עננא, ואתלבש בה כמאן דאתלבש בלבושא, ובגין דא (יחור כ, יח) ומשה נגש אל ה'הרפל' אשר שם האלקים, וכתוב ויבא משה בתוך הענן וגו' ויהי משה בקר ארבעים יום וארבעים לילה, ויכיל לאסתכלא במה דאסתכלא. כגוונא דא מתלבשין נשמתהון דצדיקיא בההוא עלמא, בלבושא כגוונא דההוא עלמא, דלא יתנהיג אלא בלבושא כגוונא דא, וקיימי לאסתכלא בנהורא דנהיר בההוא ארץ החיים וכו'. האי לבושא דקאמרן, איהו (נ"א: אינון) מה דאמרו חבוייא "חלוקא דרבנן" דאתלבישו בההוא עלמא, זכאה חולקיהון דצדיקיא, דגניז לון קוב"ה כמה טבין ועידונין לההוא עלמא, עליהו כתיב (ישע"י סד, ג) עין לא ראתה אלקים וזולתך יעשה למחפה לו:

ועיין עוד בזוהר הקדוש (שם דף רכז. רכו: ח"ב דף רי. רמו. ח"ג ריד).

וד"ל הקהלת יעקב (לבעל מלא הרועים, ערך חלוקא דרבנן): חלוקא דרבנן הוא סוד הלבוש שמתלבשת הנשמה בגן עדן, מפרי כפירה ורעה ומצות ומעשים טובים שעשתה בעולם הזה, מהן נעשה לבוש לנשמה להתלבש בה בגן עדן, והמעשה של המצוה הוא לבוש בגן עדן התחתון, ומחשבת המצוה והכוונה בסודותיה, וכן הכוונה והמחשבה בסודות התורה נעשה מהן לבוש בגן עדן העליון להנשמה כמזכר בזוהר:

ובשער הקדושה (להמרח"ו, ח"א שער א): נודע אל בעלי מדע, כי גוף האדם איננו האדם עצמו מצד הגוף, כי זה נקרא 'בשר' האדם, כמו שכתוב (איוב י, יא) עור ובשר תלבישני וכעצמות וגידיים תשכני, ועוד כתיב (תשא ל, לב) על 'בשר' אדם לא יסוף וגו'. נמצא האדם הוא הפנימיות, אבל הגוף הוא ענין לבוש אחד תחלש בו נפש השכלית אשר היא האדם עצמו בעודו בעולם הזה, ואחר הפטירה יופשט מעליו הלבוש הזה, ויתלבש בלבוש דן ונקי רוחני, וכמו שכתוב (זכריה ג, ד) הסירו הבגדים הצאים וגו' והלבש אתך מקלצות, הוא הנקרא חלוקא דרבנן.

ועיין עוד באורך במנות הלוי (אסתר ח, טז). ובהקדמת ספר דרך פקודין.

קלד

זוה שאמר הכתוב תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך, ועב' עדיין היו "מרב כל", "מלובש" עם רוב מצות ומעשים טובים. ועבדת את אויבך "בערום", שבעוה"ר גם המצות והלבושים אינם כראוי

איבערדעם זאָגט ער, תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל, פונדעסטוועגן איז מען נאך אלץ געווען "מלובש", מ'האט נאך אויף זיך געהאט א מלבוש, חלוקא דרבנן, מ'איז געווען נאך מלא, מלא מיט "תורה ומצות".

אפילו מ'האט געזינדיגט, מ'איז אריינגעפאלן אמאל אין א חטא, און דער חטא האט גורם געווען וואס ער האט גורם געווען. פונדעסטוועגן איז מען געווען פול מיט תורה ומצות, דער אידישער 'הארץ' איז געוועזן נאך אלץ 'ברענענדיג' צום באשעפער, מ'איז פול געווען מיט תורה ומצות.

זאָגט ער אָבער, דער סוף איז בעיקבא דמשיחא, ועבדת את אייך "בערום ובחסר כל", מ'איז ערום און 'לבושים'.

קלה

קען זיין דאָס איז אויכעט, דאָס איז אויכעט אפשר - קען זיין - דער מכוון דאָ אין דעם מדרש.

קלו

ברכת הקורש

איבערדעם, דער בורא כל עולמים זאל העלפן, - מ'האט נאך די 'פאר טאָג' ביז צו די הייליגע טעג, - מ'זאל האבן סייעתא דשמיא, ס'זאל נתעורר ווערן לְכָבוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

[אז] מ'זאל דינען דעם באשעפער באַמֶּת.

מ'זאל מתקן זיין וואָס מ'האט פוגם געווען.

מ'זאל זוכן דעם אַמֶּת'דיגן דָּרֶךְ הַתּוֹרָה.

מ'זאל מערר זיין רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל, ברוחניות און בגשמיות.

מ'ברויך גרויסע יְשׁוּעוֹת, [אין] גרויס פֶּחַד וְאַיֶּמָה שטייען אידן אין די 'לעצטע צייטן'.

ווייסט השם יתברך וואָס פֶּאָר אַן 'איבערגאַנג' מ'ברויך נאך אַריבערגיין 'פֶּאָר' ביאת המשיח, וואָס די עונות האָבן גורם געווען.

אַזוי ווי מ'זעט בעונינו הרבים אַזעלעכע חבלי משיח וואָס מ'האט זיך 'נישט גערעכנט' דערויף. אַזוי ווייט האָבן די עונות גורם געווען.

דער בורא כל עולמים יְרַחֵם עַל יִשְׂרָאֵל.

מ'זאל מיר די זכיה האָבן מ'זאל מיר נאך תשובה טון פֶּאָר'ן בורא כל עולמים.

אונז דערלייכטן די אויגן מ'זאל גיין בְּדֶרֶךְ הָאֱמֶת.

ס'זאל זיין תְּכַלָּה שָׁנָה וְקַלְלוֹתֶיהָ.

ס'זאל זיין תָּחֵל שָׁנָה וּבִרְכוּתֶיהָ.

מ'זאל מיר זוכה זיין ב'התחדש השנה, אז מ'זאל אריינגיין אין א פריש יאר מיט נחת און מיט שמחה, בקדושה ובטהרה.

מ'זאל מיר זוכה זיין ס'זאל נתקדש ווערן שם שמים על ידינו.
דאס איז דער עיקר תכלית המכון.

און אידן זאלן ניצול ווערן מכל צרה וצוקה, בכל מקום שהם.
מ'זאל מיר געהאלפן ווערן במהרה, מיט אלע מיני ישועות טובות.
ס'זאל זיין ישראל אשר בך אתפאר (ישעי' מט, ג), ס'זאל זיין א נחת רוח פארן בורא כל עולמים אליינס.
מ'זאל מיר זוכה זיין צו טון דעם רצון הבורא, און זוכה צו זיין מיט נחת און מיט שמחה צו כל מיני ישועות טובות במהרה.
בהתרום מות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו
אמן.

